

Folldal
nasjonalparkkommune

FOLLDAL KOMMUNE

Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Folldal 2022-2032

Handlingsdel for 2022-2025

Vedtatt i kommunestyret: 10.11.2022

INNHold

INNHold.....	1
1. INNLEDNING	3
PLANTYPE OG PLANENS OPPBYGNING.....	3
FINANSIERING OG RAMMER FOR PLANEN.....	3
HVORFOR TA VARE PÅ KULTURMINNER?.....	4
KULTURMINNEPLANENS FORMÅL.....	4
ARBEIDSPROCESS OG MEDVIRKNING I PLANARBEIDET.....	5
AVGRENSNING AV PLANEN	6
2. FØRINGER FOR KULTURMINNEPLANEN	6
Den europeiske landskapskonvensjonen	6
Bakgrunn og nasjonale føringer.....	7
Regionale føringer	8
Lokale/kommunale føringer	9
3. KULTURMINNEVERN.....	10
LOVVERK AV BETYDNING FOR KULTURMINNEVERN.....	10
Kulturminneloven	10
Plan- og bygningsloven	11
Andre relevante lover og forskrifter	11
AKTØRER OG ANSVARSFORDELING INNEN KULTURMINNEVERNET	12
Aktører innen kulturminnevern på nasjonalt nivå	12
Aktører innen kulturminnevern på regionalt nivå	12
Aktører innen kulturminnevern på lokalt nivå	13
KULTURMINNEFORVALTNING I KOMMUNEN	14
VERN GJENNOM PLAN- OG BYGNINGSLOVEN.....	14
Vern gjennom kommuneplanens arealdel	14
Generelle bestemmelser til kommuneplanen	14
Hensynssoner i arealplan.....	15
Bestemmelser til arealformål i kommuneplanen	15
Tematisk kartutsnitt/Juridisk bindende temakart	15
Reguleringsplaner	16
ANDRE VIRKEMIDLER.....	16
KULTURMINNEVERN I DAGENS KOMMUNALE PLANVERK	16
BEGREP INNEN KULTURMINNEVERN	17
Nye begreper fra 2020.....	18
Beskrivelse av forskjellige vernestatuser/-begreper	19
DATABASER /REGISTRE.....	20

SEFRAK	20
Askeladden.....	21
Kulturminnesøk.....	21
Miljøstatus	21
VERDIVURDERING AV KULTURMINNER.....	21
ØKONOMISKE VIRKEMIDLER	22
Aktører med tilskuddsordninger.....	22
4. KULTURMINNER OG VERDISKAPING	23
5. BEVARING AV KULTURMINNER – UTFORDRINGER I FOLLDAL	26
6. MÅLSETTNINGER OG STRATEGIER FOR KULTURMINNEFORVALTNINGEN I FOLLDAL KOMMUNE ..	28
7. KUNNSKAPSGRUNNLAGET	29
8. FREDETE KULTURMINNER I FOLLDAL	29
9. UTVALGTE KULTURMINNER I FOLLDAL	30
BAKGRUNN FOR UTVALGET AV KULTURMINNENE I PLANEN	30
OVERSIKT OVER UTVALGTE KULTURMINNER.....	30
11. HANDLINGSDEL.....	33
PRIORITERTE TILTAK FOR KULTURMINNER 2022-2025	33
TILTAK SOM FÅR EN SEINERE PRIORITERING.....	35
11. VEDLEGG.....	37
1. Utvalgte kulturminner i Folldal kommune.....	37
2. Handlingsplan 2022-2025	37
3. Forslag til forankring i det kommunale planverket	37
4. Kilder	37

1. INNLEDNING

Folldal er en fjellkommune, og sentrum i bygda ligger over 700 meter over havet. Deler av Dovre nasjonalpark og Rondane nasjonalpark – Norges eldste – ligger i Folldal, og kommunen har status som nasjonalparkkommune. Innenfor kommunens grenser ligger deler av de tre villreinområdene Knutshø, Rondane og Sølknletten. I tillegg til villreinområdene, er over 40 % av kommunens areal omfattet av andre former for vern.

Folldals historie har etterlatt spor med rik variasjon. Den tidlige historien handler om jakt og fangst, men de seineste århundre har Folldal først og fremst blitt preget av landbruk og gruvedrift. Det har vært innflytting til Folldal fra forskjellige kanter; fra Gudbrandsdalen, Østerdalen og mer langvegs fra, først og fremst i forbindelse med gruvedrifta.

Kulturarvens verdi har fått økt fokus de seinere år. Kulturminner og kulturmiljø blir sett på som ressurser både i nasjonalt, regionalt og lokalt perspektiv. Gjennom Riksantikvarens satsninger «Kunnskapsløftet» og «Kulturminner i kommunen» forsterkes kommunens rolle som forvalter av verneverdige kulturminner. For å nå nasjonale mål og innfri nasjonale forventninger om bedre oversikt over verneverdige kulturminner, skal alle kommuner utarbeide lokale kulturminneplaner.

Kulturminneplanen skal være et verktøy i kommunens arbeide med å forvalte og bidra til formidling av kulturminner og kulturmiljøer. Planen skal også fungere som en katalysator for videre arbeid med dokumentasjon og utvikling, og legge til rette for at kulturminnene kan spille en positiv rolle for lokal verdiskapning.

I arbeidet med Folldals første kulturminneplan har hovedfokuset vært å få en oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljøer i kommunen. I Folldal er interessen for lokalhistorie stor, og sammen har vi gode forutsetninger for å ta vare på våre felles kulturminner.

Bidrag fra innbyggere med kunnskap om lokalhistorie har vært viktig for gjennomføringen av planarbeidet – En stor takk rettes til alle bidragsytere!

En spesiell takk rettes til Arild Alander som har vært til avgjørende hjelp i arbeidet. En ekstra takk rettes også til Rune Moseng og Kirstine Tallerås. I tillegg til de nevnte har så mange i (og utafor) Folldal bidratt med engasjement og informasjon, at alle ikke kan nevnes her ved navn.

PLANTYPE OG PLANENS OPPBYGNING

Folldals kulturminneplan er en *kommunedelplan*. Arbeidet med kommunedelplanen er gjennomført etter bestemmelsene i plan- og bygningsloven.

Etter en innledende del (avsnitt 1) følger det som først og fremst er generell informasjon om kulturminneforvaltning, -vern, -verdier og -begreper (avsnitt 2-4). Deretter (fra og med avsnitt 5) beskrives utfordringer, målsetninger og strategier for kulturminneforvaltningen i Folldal, og de utvalgte kulturminnene listes opp. For utførlig beskrivelse av kulturminnene: se vedlegg 1. Siste del av planen (avsnitt 10) inneholder et handlingsprogram for videre arbeid. Den første handlingsplanen (vedlegg nr.2) gjelder perioden 2022-2025. Handlingsplanen er bindende når planen er vedtatt.

FINANSIERING OG RAMMER FOR PLANEN

Kommuneplanen er den overordnede planen for all virksomhet i kommunen. Kommuneplanen skal ivareta både kommunale, regionale og nasjonale mål, interesser og oppgaver. Den består av en samfunnsdel med handlingsdel, og en arealdel. Den skal ta utgangspunkt i den kommunale planstrategien, som utarbeides og vedtas av kommunestyret minst én gang hver valgperiode (senest ett år etter konstituering av nytt kommunestyre). All kommunal sektorplanlegging bør være forankret i kommuneplanens samfunnsdel, slik at kommunedelplaner utarbeides på grunnlag av denne.

Kommunedelplaner kan utarbeides for bestemte områder, temaer eller virksomhetsområder (jfr. plan- og bygningsloven § 11).

Folldal kommunes kulturminneplan er utarbeidet som en delplan i det kommunale planverket, og følger paragrafene i plan- og bygningsloven.

Kommunedelplaner skal ha en *handlingsdel* med tiltak for gjennomføringen av planens målsettinger. En handlingsplan utarbeides for en periode på fire år eller mer.

Rammene for kommunens kulturminneplan gis også av nasjonale og regionale føringer og bestemmelser.

Arbeidet med kulturminneplanen har blitt finansiert gjennom midler fra Fylkeskommunen, Riksantikvaren, Kraftfondet og Folldal kommune med 100.000 hver. I tillegg har kommunen stått for de ekstra utgifter som tilkommet i og med skifte av prosjektleder.

HVORFOR TA VARE PÅ KULTURMINNER?

Kulturminner gir oss verdier både på individnivå og samfunnsnivå.

Spor etter tidligere virksomheter og levemåter er uerstattelige kilder til kunnskap og inspirasjon. De kan hjelpe oss til å forstå vår historie, vår egen tid, og være viktige bidrag til valg av veien videre.

For den oppvoksende slekt er kunnskaper om lokalhistorie og tradisjoner viktig for identitetsbygging, og for å føle tilhørighet. Å besøke et fysisk kulturminne er et pedagogisk verktøy for å få forståelse av historien.

Kulturminner og lokalhistorie kan være utgangspunkt for fritids- og kulturarrangementer, og kan derved bidra positivt til livskvalitet og folkehelse.

God kulturminneforvaltning bidrar til å gi kommunen forsterket steds karakter, og kan bidra til økt attraktivitet. Folldals kulturminner er et godt utgangspunkt for utvikling av næringer basert på lokal kulturarv. Kombinasjonen interessant historie, kulturminner og fantastisk natur, gir muligheter. For utvikling av lokalt næringsliv og turismevirksomhet, kan både fysiske- og immaterielle kulturminner løftes frem. (Som eksempel på immaterielle kulturminner kan nevnes musikktradisjoner, mattradisjoner, håndverkstradisjoner og beretninger om folk og hendelser.) I det større perspektivet kan bruk av kulturarven bidra til trivsel, bolyst og godt omdømme.

De fleste kulturminner må vedlikeholdes for ikke å bli borte. Naturen «reparerer seg», kulturminner forfaller og gror igjen. Kunnskaper, tradisjoner og beretninger går i glemmeboka hvis de ikke dokumenteres for ettertiden og holdes levende i nåtiden.

Det er viktig med bevissthet om hvilke verdier våre kulturminner representerer, og en plan for å ta vare på de mest betydningsfulle. Kulturminner og kulturmiljøer er ikke-fornybare ressurser, og bør behandles deretter.

KULTURMINNEPLANENS FORMÅL

Planens hovedformål er at den skal fungere som et styringsverktøy for kommunal planlegging og forvaltning på kulturminnefeltet, og i tillegg være Folldals innbyggers felles oversikt over viktige verneverdige kulturminner.

Formålene med Folldals kulturminneplan er å:

- Gi en oversikt over viktige kulturminner og kulturmiljøer i kommunen.
- Belyse kulturminnenes verdi.
- Bidra til bevaring av verdifulle kulturminner.

- Være et kunnskapsgrunnlag og en veileder for politikere og kommunal administrasjon/saksbehandling, slik at man tidlig i prosesser skal kunne ta hensyn til kulturminneverdier.
- Gi et grunnlag for en aktiv tilskudds- og økonomiforvaltning. Private eiere av kulturminner som er prioritert i planen, får større mulighet til hjelp og støtte fra bl.a. Kulturminnefondet.
- Inspirere lokale næringsaktører til å bruke kulturarven som en ressurs, for utvikling av opplevelser og produkter basert på lokal historie og kulturminner.
- Inspirere skole, barnehage, lag, foreninger etc. til aktiviteter knyttet til lokale kulturminner.
- Være et tilgjengelig dokument som leses og diskuteres. Engasjerte innbyggere er en viktig resurs i anvendelsen og oppdateringen av kulturminneplanen. Planen må holdes aktuell for å være et nyttig redskap.
- Være en katalysator for videre arbeid med dokumentasjon av fysiske og immaterielle kulturminner i Folldal kommune, samt bevaring og formidling av de viktigste kulturminnene.

ARBEIDSPROCESS OG MEDVIRKNING I PLANARBEIDET

I oktober 2016 fikk Folldal kommune en invitasjon fra Hedmark fylkeskommune om å delta i prosjektet «Styrket kommunal kulturminnekompetanse». Kommunestyret vedtok 8.12.2016 at det skulle iverksettes arbeid med en kulturminneplan i løpet av 2017. Hedmark fylkes kulturvern avdeling inviterte til et oppstarts- og informasjonsmøte som ble holdt i juni 2017. Prosjektmedarbeider ble tilsatt i 40% stilling, og arbeidet startet i september 2017. Et planprogram ble vedtatt i kommunestyret 08.03.2018, og det ble holdt et åpent møte 12.09.2018. Det ble et lengre opphold i prosjektet grunnet skifte av prosjektleder. Ny prosjektleder ble ansatt på timebasis med oppstart i september 2019.

I oppstartsfasen i 2017 ble det oppnevnt en politisk styringsgruppe, men etter politisk omorganisering ble komitéen lagt ned. Etter dette har det ikke vært noen styringsgruppe. Planen var til første gangs behandling 02.06.2022, og ble lagt ut på høring 07.06.22. Planen ble etter bearbeiding vedtatt av kommunestyret 10.11.22.

Politisk styringsgruppe (i oppstartsfasen): * Ronny Bekken Larsen * Ellen Grete Kroken * Øyvind Bakken-Berg * Elin Borkhus
Referansegruppe (i oppstartsfasen): * Anno museum - Musea i Nord-Østerdal v/ avdelingsdirektør Bersvend Salbu * Statens Vegvesen avd. Nasjonal turistveg Rondane v/ Werner Harstad * Representant fra Stiftelsen Folldal Gruver: Even Moen * Representant for bedriftsnettverket Rondanevegen: Anita Bjørkeng
Administrativ arbeidsgruppe: * Prosjektleder: Rannveig Fridtun Øyen / Ylva Lindgren * Kultur: Jens Jørgen Jensen / Ellen Engh / Eva Tørhaug * Plan/geodata: Synnøve Kjøsberg * Landbruk: Bjørn Gussgard * Byggesak: Odd Roar Hovde / Trond Tangen Langseth * Næring: Klaas van Ommeren (i oppstartsfasen)

Andre som har medvirket i prosessen med å identifisere viktige kulturminner i Folldal er først og fremst: Arild Alander (Anno museum/Stiftelsen Folldal Gruver/Kulturvernrådet/frivillig) som har bidratt med informasjon om en lang rekke kulturminner, Rune Moseng (frivillig) som har bidratt med informasjon om kulturminner knyttet til Folldal Gruvers historie og Kirstine Tallerås (Kulturvernrådet/frivillig) som bidratt med informasjon om flere av de utvalgte kulturminnene. Også øvrige medlemmer av Kulturvernrådet og mange andre engasjerte frivillige i kommunen har til sammen vært til stor hjelp i arbeidet.

Et åpent møte som ble holdt for kommunens innbyggere 12.9.2018 gav flere innspill til planen.

AVGRENSNING AV PLANEN

Kulturminneplanen favner ikke alle kulturminner i Folldal kommune. Fokuset ligger på å løfte frem og ta vare på et utvalg av de mest betydningsfulle fysiske kulturminnene i kommunen, slik at hensynet til disse kan forankres i den kommunale planleggingen og forvaltningen.

Kulturminneplanen omfatter fysiske kulturminner, og immaterielle kulturminner som kan knyttes til et spesifikt sted. Som en del av handlingsplanen foreslås videre arbeid med å ivareta også andre immaterielle kulturminner.

Planarbeidet er gjennomført med et begrenset budsjett. Videre oppfølging av planen; registrering, arbeid med formidling etc. legges til handlingsdelen.

2. FØRINGER FOR KULTURMINNEPLANEN

Folldal kommunes kulturminneplan er et resultat av den nasjonale og internasjonale politikken innen kulturminnefeltet. Norge har ratifisert en rekke internasjonale konvensjoner som har betydning for kulturmiljøforvaltningen også lokalt, bl.a. *UNESCOs konvensjon av 1972 om vern av verdens kultur- og naturarv* og *Den europeiske landskapskonvensjonen*.

Den europeiske landskapskonvensjonen

Norge er (siden 1. mars 2004) forpliktet til å etterleve den europeiske landskapskonvensjonen. Landskapskonvensjonen er et viktig bidrag til å ivareta kjerneverdier som menneskerettigheter, demokrati og sosial samhörighet i Europa. Konvensjonen inneholder konkrete tiltak som det enkelte land skal gjennomføre. I Norge har planavdelingen i Kommunal- og moderniseringsdepartementet hovedansvaret for å følge opp. Mange av tiltakene gjennomføres best på kommunalt og regionalt nivå, som disse (i artikkel 6):

A Styrke bevisstheten om landskapet

- *alle steder er landskap – alt fra uberørt natur, fjell og fjord til bygd og by*
- *landskapenes kvalitet har stor innvirkning på folks livskvalitet og helse*
- *landskapene er i stadig endring*

B Utvikle kunnskap og ferdigheter

- *opplæringsprogrammer for dem som planlegger og beslutter endringer i arealbruk og landskap*
- *bistand fra fagfolk i landskapsanalyse og visualiseringsteknikk til å vurdere kvaliteten i landskapet*
- *undervisningsopplegg i grunnskolen og videregående skole om landskapskvaliteter og muligheter i eget hjemmeområde*

C Kartlegge og vurdere dagens landskapskvaliteter og endringsprosesser

- *kartlegge landskapene i lokalsamfunnet og fastslå kvalitetene i samarbeid med befolkningen*
- *klarlegge hvilke krefter og prosesser som endrer dem*
- *analysere trender og utfordringer i endringsprosessen*

D Utforme mål for framtidig landskapskvalitet

- *bli enige om klare og utvetydige kvalitetsmål for landskapsutviklingen framover*
- *finne ut hva som må gjøres for å komme dit en gjerne vil, og unngå å ende opp der en ikke vil*
- *anslå nødvendig ressursinnsats – økonomi, kompetanse, kapasitet og annet som trengs*

E Forankre gjennomføringen i forpliktende planer og tiltak

Kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven:

- *skaper møteplasser der myndigheter og andre interesserte kan utvikle felles forståelse av dagens situasjon og målene framover*
- *munner ut i en handlingsdel for gjennomføringen, der hver part forplikter seg på sine respektive ansvarsområder*

Bakgrunn og nasjonale føringer

Gjennom behandlingen av *St.meld. nr. 46 (1988-89) Miljø og utvikling*, slo Stortinget fast at vern av kulturminner inngår i en samlet miljø- og ressursforvaltning, og har en sentral plass i vår tids samfunnsplanlegging og miljøutforming. Rapporten *NOU 2002: 1 Fortid former framtid – Utfordringer i en ny kulturminnepolitikk* lå til grunn for: *St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner*, der det ble dokumentert at uerstattelige kulturminner var i ferd med å gå tapt. Med denne meldingen kom det nasjonale resultatmålet «Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimaliseres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 prosent årlig». Målet har seinere blitt endret til: «Tapet av verneverdige kulturminner skal minimeres».

I *St.meld. 35 (2012-2013) Framtid med fotfeste* ble det lagt vekt på styrking av den kommunale kompetansen på kulturminnefeltet, og viktigheten av at kommunene får oversikt over verneverdige kulturminner. Meldingen beskriver to strategiske mål for kulturminnepolitikken:

1. Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på som bruksressurser og grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.
2. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer som dokumenterer geografisk, sosial, etnisk, næringsmessig og tidsmessig bredde skal gis varig vern gjennom fredning.

I 2010 startet Riksantikvaren prosjektet **Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen** som en hovedsatsing for å sikre en bedre oversikt over både de fredete og de verneverdige kulturminnene. Satsingen fra 2011 på **KIK- Kulturminner i kommunen** er del av kunnskapsløftet. Målet med KIK-prosjektet er at alle kommuner skal få styrket kompetanse gjennom å utarbeide en egen kulturminneplan.

Flere stortingsmeldinger som er relevante for arbeidet med å ta vare på og formidle kulturminner og bruke dem i steds- og næringsutvikling er: *Meld. St. 19 (2016–2017) Opplev Norge – unikt og eventyrlig*, som presenterer regjeringens politikk for en bærekraftig og lønnsom reiselivsnæring, og *Meld. St. 18 (2016–2017) Berekraftige byar og sterke distrikt*, om politikk for utvikling i byer og distrikt.

I april 2020 kom en **ny stortingsmelding**: *Meld. St. 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken – Engasjement, bærekraft og mangfold*. I den nye stortingsmeldingen kan man lese at: «De siste årene har kulturmiljøforvaltningens kobling til den øvrige klima- og miljøforvaltningen blitt styrket.» Som et eksempel på dette nevnes satsingen «Utvalgte kulturlandskap i jordbruket» som ivaretar kulturmiljø, naturmangfold og landbruk. Det uttrykkes at: «Kultur- og naturarv er verdier som naturlig ses i sammenheng og utgjør en viktig ressurs for samfunnet.» Regjeringen innfører i og med den nye stortingsmeldingen begrepet «kulturmiljø» som samlebetegnelse. Samlebetegnelsen dekker begrepene «kulturminner, kulturmiljøer og landskap» og brukes når feltet omtales som helhet.

Hvert fjerde år utarbeider regjeringen **nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging**, som skal følges opp i fylkeskommunenes og kommunenes arbeid med planstrategier og planer. Denne forventningen ble vedtatt 12. juni 2015:

- Fylkeskommunene og kommunene identifiserer viktige verdier av naturmangfold og landskap, friluftsliv, kulturminner og kulturmiljø, og ivaretar disse i regionale og kommunale planer. Tilgjengelig kunnskap tas aktivt i bruk og samlede virkninger synliggjøres og tas hensyn til.

Denne forventningen ble vedtatt 14. mai 2019:

- Kommunene vektlegger arkitektur og kvalitet i de bygde omgivelsene, og planlegger med utgangspunkt i stedenes særpreg, kulturhistoriske elementer og viktige landskapstrekk. Eldre bebyggelse og bystrukturer vurderes som ressurser i en sirkulær økonomi.

De nasjonale forventningene til planlegging konkretiseres i statlige planretningslinjer og -bestemmelser.

Nye nasjonale mål 2020

I *Meld. St. 16 (2019–2020) Nye mål i kulturmiljøpolitikken — Engasjement, bærekraft og mangfold* ble følgende tre nye nasjonale mål i kulturmiljøpolitikken presentert:

Nasjonalt mål 1: Alle skal ha mulighet til å engasjere seg og ta ansvar for kulturmiljø.

Målet vektlegger menneskers rett til å ha en kulturarv og at kulturmiljø er et felles gode som det er et felles ansvar å forvalte. Statens ansvar er å legge best mulig til rette for dette.

Nasjonalt mål 2: Kulturmiljø skal bidra til bærekraftig utvikling gjennom helhetlig samfunnsplanlegging.

Målet viser samfunns- og arealplanleggingens betydning for å ivareta et mangfold av kulturmiljø og hvordan disse kan bidra til miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Målet understreker samtidig Norges ansvar for og regjeringens ambisjoner om å følge opp FNs bærekraftsmål og Agenda 2030.

Nasjonalt mål 3: Et mangfold av kulturmiljø skal tas vare på som grunnlag for kunnskap, opplevelse og bruk.

Målet viderefører essensen i det tidligere strategiske målet for kulturminnepolitikken som ble lagt fram i St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner*.

Regionale føringer

Regionale planer legger også føringer for kommunenes arbeid. Det førende dokumentet for kulturminneforvaltningen på regionalt nivå er:

Kulturminner for Hedmarks framtid, Fylkesdelplan for vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer, vedtatt i fylkestinget 15.02.05.

Målene for kulturminnevernet på regionalt nivå er å:

- sikre mangfoldet og særpreget i Hedmarks kulturminner og kulturmiljøer som del av en helhetlig miljø- og arealforvaltning.
- sikre et utvalg kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal verdi og et representativt utvalg av regiontypiske kulturminner og kulturmiljøer i Hedmark.
- styrke sosial og kulturell tilhørighet og lokal utvikling ved tilrettelegging og bruk av kulturminner og kulturmiljøer.
- legge grunnlag for vern og utvikling av Hedmarks kulturminner og kulturmiljøer gjennom brede samarbeidsprosesser og aktiv bruk av planen.

Strategier for å nå målene er:

- øke satsingen på dokumentasjon, registreringer, forskning, informasjon, tilrettelegging og formidling.
- utarbeide verne- og utviklingsplaner på kommune- og fylkesplannivå som sikrer kulturminnenes plass i en helhetlig miljø- og arealforvaltning.
- foreslå samt gjennomføre nye frednings- og verneprosesser.
- anvende plan- og bygningsloven aktivt i plan- og byggesaksbehandlingen for å sikre lokale og regionale kulturmiljøer og kulturminner for ettertiden.
- gjennomføre brede planprosesser som sikrer kulturminneverdiene og som engasjerer til en større lokal satsing på kulturminner og kulturmiljøer.
- tilrettelegge, kvalitetssikre og oppdatere kulturminneregistrene og gjøre dem mer brukervennlige.
- sikre at kulturminner får en sentral rolle i stedsutviklingsprosjekter og i lokal planlegging.
- stimulere skoleklasser, museer, historielag, grunneiere m.fl. til aktiv innsats for å ta vare på og bruke kulturminner og kulturmiljøer.
- styrke og utvikle det tverrsektorielle samarbeidet om kulturminnevern.
- bidra til å styrke kommunenes og fylkeskommunens rolle som utviklingsaktør på kulturminneområdet.
- styrke museenes rolle og posisjon som kunnskapsinstitusjoner og som formidlere.

Regional planstrategi for Innlandet: Innlandsstrategien 2020-2024

I Innlandsstrategien 2020-2024 uttrykkes det at:

«Kulturminner, kulturmiljøer og museer er viktige deler av samfunnets kollektive hukommelse. Gjennom kulturarven får vi kunnskap, fortellinger og opplevelser. Kulturarven ivaretas best gjennom riktig bruk og aktiv forvaltning. Derfor skal samfunnet som helhet ha ansvar for å ta vare på den felles kulturarven, både den materielle og immaterielle.»

Tre nye regionale planer utarbeides i planperioden: •*Det inkluderende Innlandet*, som bl.a. skal omhandle:

«Inkludering gjennom kulturfeltet, herunder kunst, kulturarv, folkehelse, idrett og frivillig sektor»,

•*Samfunnssikkerhet* og •*Klima, energi og miljø* som bl.a. skall omhandle temaet «Kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap».

Lokale/kommunale føringer

Arbeidet med kommunedelplanen tar utgangspunkt i overordnede planer og strategier på lokalt nivå:

- *Kommunal planstrategi 2020-2023*
- *Budsjett og økonomiplan*
- *Kommuneplan for Folldal. Samfunnsdelen 2010-2026*
- *Kommuneplan for Folldal. Arealdel 2018-2028*
- *Informasjonsstrategi*

Kulturminneplanen forholder seg også til øvrige kommunale planer og strategier. De mest relevante er:

- *Kommunedelplan for seterområder i Folldal kommune. Vedtatt 2015*
- *Reguleringsplan for Folldal gruver: R09 Folldal gruver, vedtatt 2011*
- *Kommunedelplan for kulturbygg, idrett og fysisk aktivitet 2016 – 2024*
- *Oppvekstplan 2019 – 2023*
- *Strategisk næringsplan Folldal kommune 2015-2020*
- *Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler) Tiltaksstrategier 2020-2023*

I **Kommuneplan for Folldal, Samfunnsdelen 2010 – 2026** uttrykkes bl.a. disse målene og strategiene, som alle er relevante i forhold til arbeidet med Folldals kulturarv:

- ❖ **Økt bolyst og tilflytting.** *Med mål om å øke antall innbyggere i Folldal skal man bl.a. arbeide for:*
 - Et attraktivt Folldal sentrum
 - Et allsidig kulturliv
 - Trygge oppvekstsvilkår
 - Aktive grender/nærmiljø.
- ❖ **Bærekraftig næringsliv og landbruk.** *Noen av delmålene er:*
 - Aktivt tiltaksapparat, *der en av strategiene er:* Stimulere til nytenking innen næringslivet
 - Gode møteplasser
 - Attraktivt for etablerere i hele kommunen
 - Fokus på reiselivs- og opplevelsesnæringer i kommunen. Her nevnes strategiene:
 - Utvikle bedriftsnettverket til Nasjonal Fokus på reiselivs- og opplevelsesnæringer i turistveg Rondane
 - Utvikle lokale kulturminner til en ressurs for innbyggere og tilreisende.
- ❖ **God velferd, med delmålene:**
 - Ha et folkehelseperspektiv: "Folldal – en frisk og frodig fjellkommune"
 - Være en god oppvekstkommune
- ❖ **Utvikle statusen som nasjonalparkkommune**
- ❖ **Positiv omdømmebygging, med bl.a. delmålet:**
 - Fremme Kommunens egenart og fortrinn. *Noen av strategiene for å nå dette delmålet er:*
 - Bruke og vise fram elementer fra gruvene i stedsutviklingsarbeidet.
 - Utnytte kulturminner som en ressurs
 - Drive aktiv opplæring av barn og unge – formidle kompetanse om, og stolthet over, historien.
 - Vise fram geologiske fortrinn der dette er naturlig.
 - Bidra til helhetlig og tydelig skilting.

3. KULTURMINNEVERN

LOVERK AV BETYDNING FOR KULTURMINNEVERN

Ved forvaltning av kulturminner må man forholde seg til mange lovverk.

Kulturminneloven har forrang fremfor PBL og beslutninger på kommunalt nivå.

Regional og nasjonal kulturminneforvaltning kan gjennom kulturminneloven freda (og gi dispensasjon fra fredning av) kulturminner/kulturmiljøer.

Kulturminneloven

Lov om kulturminner (kulturminneloven) fra 1978 er det sentrale lovverket for beskyttelse av kulturminner og kulturmiljøer. Det sterkeste virkemiddelet er fredning. En rekke faste kulturminner er fredet direkte i loven (automatisk fredete kulturminner). Det finnes også hjemler i loven for å frede utvalgte kulturminner gjennom enkeltvedtak (vedtaksfredete kulturminner). Løse kulturminner er også beskyttet i loven.

§ 1. Lovens formål:

«Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.»

§ 2. Kulturminner og kulturmiljøer – definisjoner.

«Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Reglene om kulturminner og kulturmiljøer gjelder så langt de passer også for botaniske, zoologiske eller geologiske forekomster som det knytter seg kulturhistoriske verdier til.»

Etter denne lov er det kulturhistorisk eller arkitektonisk verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan fredes. Ved vurdering av verneverdier kan det i tillegg legges vekt på viktige naturverdier knyttet til kulturminnene.

§ 25. Meldeplikt for offentlige organer.

«De statlige, fylkeskommunale og kommunale organer som kommer i berøring med tiltak som omfattes av loven her, har plikt til å sende melding til departementet eller til vedkommende myndighet etter denne loven.

Kommunen plikter å sende søknad om riving eller vesentlig endring av ikke fredet byggverk eller anlegg oppført før 1850 til vedkommende myndighet senest fire uker før søknaden avgjøres. Vedtak om riving eller vesentlig endring av slike byggverk og anlegg skal umiddelbart sendes vedkommende myndighet, dersom denne myndigheten har uttalt seg mot riving eller vesentlig endring.»

Plan- og bygningsloven

Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven, ofte forkortet PBL), er det viktigste virkemidlet for kommunen med hensyn til samfunns- og arealplanlegging. Kommunen kan sikre kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap gjennom aktiv bruk av de mulighetene loven gir. (Se kapitlet «Kulturminneforvaltning i kommunen».)

Andre relevante lover og forskrifter

Andre lover som er relevante for kulturminnevern i Folldal er: Lov om offentlige styresmakters ansvar for kulturverksemd (kulturlova), Kirkeloven, Naturmangfoldloven, Motorferdselloven, Jordlova, Skogbrukslova, Forvaltningsloven, Offentleglova, Gravferdsloven, Vassdragsreguleringsloven, Miljøinformasjonsloven og Vannressursloven.

Forskrifter som er relevante for kulturminnevern i Folldal:

- Forskrift om vern av Rondane nasjonalpark (2003)
- Forskrift om vern av Dovre nasjonalpark (2003, Vedlegg til Forskrift om vern av Rondane nasjonalpark)
- Forskrift om Dørålen landskapsvernområde (2003, Vedlegg til Forskrift om vern av Rondane nasjonalpark)
- Forskrift om Knutshø landskapsvernområde (2002)
- Forskrift om Grimsdalen landskapsvernområde (2003)
- Forskrift om Myldingi naturreservat (2003) (Vedlegg til Forskrift om vern av Rondane nasjonalpark)
- Forskrifter om fredning for henholdsvis Einunndalsranden, Frekmyr, Grimsmoen og Bjørndalen naturreservat, Folldal kommune, Hedmark (alle fredet i 1989)

AKTØRER OG ANSVARSFORDELING INNEN KULTURMINNEVERNET

Aktører innen kulturminnevern på nasjonalt nivå

Klima- og miljødepartementet har det overordnede ansvaret for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer i Norge.

Riksantikvaren er fagdirektorat for klima- og miljødepartementet

- Riksantikvaren har som direktorat ansvaret for den overordnede og helhetlige nasjonale kulturminnepolitikken.
- Riksantikvaren er fredningsmyndighet.
- Riksantikvaren er klageinstans for fylkeskommunens enkeltvedtak etter kulturminneloven, mens Klima- og miljødepartementet er klageinstans for enkeltvedtak fattet av Riksantikvaren.
- Riksantikvaren skal ha forvaltningsansvaret for utvalgte kulturminner.
- Automatisk fredete og vedtaksfredete kirker forvaltes i dag av Riksantikvaren. I tillegg har Riksantikvaren en rådgivende rolle i forvaltningen av verneverdige og listeførte kirker.

Kulturvernforbundet

Norges kulturvernforbund er en paraplyorganisasjon for frivillige kulturvernorganisasjoner og samler 26 landsdekkende organisasjoner, med rundt 2 000 lokallag og 250 000 medlemmer.

Stiftelsen Norsk Kulturarv

Stiftelsen Norsk Kulturarv (SNK) er en interesseorganisasjon med formål å sikre kulturarven for kommende generasjoner gjennom bærekraftig bruk. Medlemmene bidrar med egenkapital til organisasjonen, som er åpen for bedrifter, kommuner, fylkeskommuner, regionråd, organisasjoner og enkeltmedlemmer. Norsk kulturarv deler ut kvalitetsmerket Olavsrosa, som står for kulturhistoriske kvaliteter i kombinasjon med opplevelser/formidling til publikum.

Aktører innen kulturminnevern på regionalt nivå

Fylkeskommunen og Sametinget: I forbindelse med regionreformen ble en del av Riksantikvarens oppgaver og myndighet på kulturminneområdet overført til fylkeskommunen og Sametinget i 2020. Dette gjelder forvaltningen av de fleste automatisk fredete kulturminnene, fredete fartøyer, forvaltningen av fartøyer med status som «vernet fartøy», de fleste forskriftsfredete eiendommene i statlig og privat eie og 15 nasjonalt prioriterte tekniske og industrielle kulturmiljøer, deriblant Folldal gruver.

Sametingets geografiske ansvarsområde er hele landet, mens fylkeskommunens ansvar er innenfor fylkets grenser.

Fylkeskommunene har ansvar for, og ledelsen av, arbeidet med regional planstrategi, regionale planer og planbestemmelser, og skal sørge for at det tas hensyn til kulturminner og -miljøer i planleggingen på kommunenivå.

Anno museum:

Anno museum, tidligere Hedmark fylkesmuseum, er en konsolidering av flere store og små museer i tidligere Hedmark. Avdelingen Musea i Nord-Østerdalen har administrasjonssenter på Ramsmoen på Tynset.

Folldal kommune har inngått en konsolideringsavtale med Anno museum. Formålet med avtalen er å styrke det museumsfaglige tilbudet og få en bedre ressursutnyttelse i samarbeidet.

Anno museum har gjennom samarbeidsavtalen med Folldal kommune det museumsfaglige og antikvariske ansvaret for de kulturhistoriske samlingene knyttet til «Folldal Bygdetun». I dette inngår bygninger,

gjenstandssamlingene, fotografier og arkivalia. Folldal Bygdetun består av bygdetunet Uppigard-Streitlien, Vassaga ved Mellomsbekken, Ryeng skole, og kverna i Kvita i Dalholen. Anno museum har gjennom avtalen ansvar for at bygningene som hører inn under Folldal Bygdetun skal forvaltes etter antikvariske og museumsfaglige prinsipper.

Aktører innen kulturminnevern på lokalt nivå

Kommunene har som planmyndighet et viktig ansvar for kulturarven. Kommunen har i utgangspunktet forvaltningsansvar for alle kulturminner som ikke er fredet etter kulturminneloven (; automatisk fredete eller vedtaksfredete). Kommunen er ansvarlig for å følge opp nasjonale og regionale mål og strategier innen kulturminnevernet, i planstrukturer og i praksis.

Kommunene ivaretar kulturminner gjennom utforming av det kommunale planverket, veiledning, rådgivning og vedtak i enkeltsaker som berører kulturminner. Kulturarven forvaltes også gjennom bl.a. undervisning og fysisk tilrettelegging i kommunen.

I behandling av byggesaker med kulturminneverdier er kommunen ansvarlige for å gjøre en første vurdering av tiltaket, før søknaden sendes på høring til Fylkeskommunen. Etter mottatt høringsuttalelse fra Fylkeskommunen fattes vedtak i kommunen.

Stiftelsen Folldal Gruver

Stiftelsen Folldal Gruver (SFG) ble opprettet i 1988 av Folldal kommune for å ivareta kulturminnet Folldal Verk. Stiftelsens hovedoppgaver er å sørge for vern av anlegg, bygninger og utstyr etter gruvedrifta, samt å formidle gruehistorien. SFG er en viktig aktør som forvalter av det kulturminnet som har hatt størst betydning for Folldals utvikling, og som fortsatt spiller en viktig rolle.

Siden 2007 har Folldal Gruver vært del i Riksantikvarens bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner, og har dermed en status som et av landets 15 prioriterte anlegg av denne typen.

Stiftelsen driver et betydelig arbeid med restaurering og vedlikehold av de ca. 66 bygningene som tilhørte Folldal Verk. Anlegget og dets historie er i dag basis for en bred formidlingsvirksomhet som inkluderer museum og guidede turer, kafedrift, overnatting i historiske bygninger, utstillinger, kultursti etc. Stiftelsen arbeider ut fra tanken om vern gjennom bruk, for å beholde et levende kulturlandskap.

Frivillige, lag og foreninger

Mange enkeltpersoner og organisasjoner gjør en viktig innsats for å ta vare på kulturmiljø i sitt nærområde. Frivillige yter betydelige bidrag gjennom kulturminneregistreringer, formidlingsarrangementer og andre aktiviteter. Kommunen har en sentral rolle i å styrke samhandlingen med frivilligheten.

Eiere av kulturminner

Private eiere av kulturminner og kulturmiljøer gjør en viktig innsats for å bevare kulturarven.

Eiere av fredete bygninger/anlegg har plikt til å vedlikeholde disse etter pålagte antikvariske retningslinjer. Hvis et fredet bygg står i fare for å forfalle, kan eieren eller brukeren bli pålagt å gjennomføre tiltak for å motvirke dette. Hvis eier eller bruker ikke kan gjennomføre istandsettingen av økonomiske grunner, kan det gis tilskudd til vedlikehold (jf. Lov om kulturminner § 17).

Ved alle søknadspliktige tiltak på bygninger, som endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering, skal hensyn tas til historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til byggverkets ytre (jf. PBL § 31-1).

Kun vernestatusen fredning og bestemmelser til reguleringsplaner kan sette begrensninger for endring av en bygnings interiør. Mange private eiere av bygninger også uten formelt vern, velger å ta vare på så vel interiør som eksteriør.

Veiledning til private eiere av verneverdige bygninger

Eiere av verneverdige bygg kan få god veiledning via Fylkeskommunen. De har egne bygningsvernrådgiverne, som blant annet kan bistå med råd og veiledning når det gjelder vurdering av skader, planlegging av istandsettingsarbeider, tilskuddssøknader, og kontakt med kvalifiserte håndverkere og leverandører.

Gjennom kommunal byggesaksbehandling kan eiere av verneverdige bygninger få råd og hjelp fra kommunens handleggere. For å samle og forsterke kompetanse og ressurser, ønsker Folldal kommune å etablere et bygningsvernssenter i Folldal, som bl.a. kan fungere veiledende for private eiere.

For private eiere av verneverdige kulturminner finnes en rekke muligheter til å søke om økonomiske tilskudd(, se avsnittet «Økonomiske virkemidler»).

Gjennom nettsiden «Bygg og Bevar» kan man få informasjon om istandsetting, tilbygg, etc. (Bygg og Bevar er et samarbeid mellom Klima- og miljødepartementet og Byggenæringens Landsforening.)

KULTURMINNEFORVALTNING I KOMMUNEN

Plan- og bygningsloven er kommunens viktigste juridiske verktøy, men det finnes også andre virkemidler å bruke i forvaltningen av kulturarven.

VERN GJENNOM PLAN- OG BYGNINGSLOVEN

Dette kapittelet omhandler mulighetene til vern gjennom Plan- og bygningsloven generelt. Dagens kulturminnevern (per 2021) i Folldal kommune beskrives i kapittelet «Kulturminnevern i dagens kommunale planverk», og i handlingsdelen gis konkrete forslag til kulturminnevern gjennom PBL.

Vern gjennom kommuneplanens arealdel

Kulturminner, kulturmiljø og landskap kan sikres i kommuneplanens arealdel gjennom:

- Generelle bestemmelser (se: PBL § 11-9)
- Hensynssoner med bestemmelser eller retningslinjer (se: PBL § 11-8)
- Bestemmelser til arealformål (se: PBL §§ 11-10 og 11-11)
- Tematisk kartutsnitt/ Juridisk bindende temakart (se: kart- og planforskriften § 9)
- Vedlegg eller illustrasjoner som er gjort juridisk bindende gjennom bestemmelse (se: kart- og planforskriften § 9)

Riksantikvaren har utgitt en egen veileder med eksempler på bestemmelser og retningslinjer for å ivareta kulturminneinteresser i arealplanleggingen.

Generelle bestemmelser til kommuneplanen

Det kan gis generelle bestemmelser til kommuneplanens arealdel (jf. PBL § 11-9).

De vil i utgangspunktet ikke være knyttet til bestemte arealer eller arealformål, men gjelde hele kommunen. Generelle bestemmelser kan likevel avgrenses til å gjelde for bestemte deler av kommunen, eller være tematisk avgrenset, for eksempel til bygninger som er nevnt i kommunens kulturminneplan. Det angis åtte ulike forhold som det kan gis generelle bestemmelser for, hvorav fire er de mest relevante i forhold til kulturarvsforvaltningen. Særlig det første punktet gir et viktig verktøy i lokal kulturminneforvaltning:

- Hensyn som skal tas til bevaring av eksisterende bygninger og annet kulturmiljø.

- Krav om reguleringsplan for visse arealer eller for visse tiltak, herunder at det skal foreligge områderegulering før detaljregulering kan vedtas.
- Miljøkvalitet, estetikk, natur, landskap og grønnstruktur, herunder om midlertidige og flyttbare konstruksjoner og anlegg.
- Forhold som skal avklares og belyses i videre reguleringsarbeid, herunder bestemmelser om miljøoppfølging og -overvåking.

Hensynssoner i arealplan

Følgende hensynssoner kan være aktuelle for kulturminner og kulturmiljøer:

- § 11-8 c) Sone med særlig hensyn til bevaring av kulturmiljø. (*SOSI-kode 570*)
- § 11-8 d) Sone for båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover, eller som er båndlagt etter slikt rettsgrunnlag, med angivelse av formålet.
Båndlegging i påvente av vedtak etter plan- og bygningsloven eller andre lover er tidsbegrenset til fire år, men kan etter søknad til departementet forlenges med fire år.

Områder med automatisk fredete kulturminner (; båndlagt etter kulturminneloven,) kan avsettes som hensynssoner etter § 11-8 d, med tilhørende bestemmelser. (*SOSI-kode 730*)

Retningslinjer og bestemmelser til hensynssoner

Til hensynssoner skal det i nødvendig utstrekning angis hvilke bestemmelser og retningslinjer som gjelder. Se PBL § 11-8 for nærmere informasjon om hva av bestemmelser og retningslinjer som kan knyttes til de forskjellige hensynssonene.

Rettsvirkningen av hensynssonene avhenger av hvilken sone det gjelder. Sone c), som det som hovedregel bare kan gis retningslinjer til, vil ikke binde opp arealbruken rettslig, men myndighetene skal legge vekt på retningslinjene ved avgjørelse av saker som gjelder tiltak innenfor sonen. For de øvrige sonene vil virkningen være at tiltak i strid med de formål sonen og bestemmelser til sonen skal ivareta, vil være forbudt.

Bestemmelser til arealformål i kommuneplanen

Til arealformålene kan det gis bestemmelser, som innebærer en detaljering utover fastsatte arealformål. Bestemmelsene til arealformålene har ikke direkte formuleringer om landskap, kulturminner og kulturmiljø, men flere av dem vil kunne ha betydning for muligheten til å ivareta disse interessene:

Jfr. § 11-10 *Bestemmelser til arealformål etter § 11-7 nr. 1, 2, 3 og 4* og § 11-11 *Bestemmelser til arealformål etter § 11-7 nr. 5 og 6*.

Til arealformålene 5. *Landbruks-, natur- og friluftsfarmål samt reindrift*, og 6. *Bruk og vern av sjø og vassdrag, med tilhørende strandsone*, kan det gis bestemmelser om blant annet:

- Omfang, lokalisering og utforming av bygninger og anlegg til landbruk og reindrift.
- At det i 100-meters belte langs vassdrag skal være forbud mot angitte bygge- og anleggstiltak.
- Ferdsel i områder med spesielle vernehensyn og på sjøen.

Tematisk kartutsnitt/Juridisk bindende temakart

Arealplan kan, når det ikke er hensiktsmessig å få all informasjon inn på ett plankart, ha flere plankart.

Tematisk kartutsnitt tar for seg ett eller flere særskilt angitte tema, f.eks. kulturminner. Tematisk kartutsnitt kan også brukes til å få fram sammenhenger i planen som ellers ville kunne være vanskelige å

se (, jf. kart- og planforskriften § 9). Typisk eksempel på bruk av kartutsnitt vil være for å tydeliggjøre når flere hensynssoner helt eller delvis overlapper hverandre.

Kartutsnitt er en del av det juridiske plankartet og dermed rettslig bindende.

Reguleringsplaner

Ved større bygge- og anleggsarbeider, og ved tiltak som kan ha omfattende virkning på omgivelsene, kreves en reguleringsplan (jf. PBL § 12-1). Reguleringsplan er et arealplankart med tilhørende bestemmelser, og kan utarbeides som områdesregulering (jf. § 12-2) eller detaljregulering (jf. § 12-3).

Kulturminner, kulturmiljøer og landskap kan sikres i en reguleringsplan gjennom:

- Arealformål LNFR med underformål *særlige landskapshensyn, vern av kulturmiljø eller kulturminne, eller seterområder*, (jf. § 12-5.5) Det kan knyttes bestemmelser til arealformålene (jf. § 12-7)
- Hensynssoner med bestemmelser (jf. §§ 12-6 og 12-7)

ANDRE VIRKEMIDLER

Andre virkemiddel som kan brukes i forvaltningen av kulturminner i kommunen er for eksempel:

- Rådgivning i bl.a. byggesaks- og landbruksspørsmål.
- Veiledning om økonomiske tilskudd til eiere av verneverdige kulturminner.
- Listeføring av kulturminner/-miljøer
- Fritak av eiendomsskatt for eiere av fredete bygg. *-Dette er innført i Folldal kommune.*

KULTURMINNEVERN I DAGENS KOMMUNALE PLANVERK

Kulturminner fra kulturminneplanen kan gis økt vern gjennom reguleringsplaner og øvrige kommunale planer ved kommende revideringer.

Her følger en gjennomgang av hvordan kulturminneverdier er ivaretatt i det eksisterende kommunale planverket (per 2021):

Kommuneplanens samfunnsdel (2010-2026):

I kommuneplanens samfunnsdel nevnes kulturminner og historie i delmål og strategier under temaene bærekraftig næringsliv og positiv omdømmebygging.

Kommuneplanens arealdel (2018-2028):

Generelle bestemmelser i Arealplan: Bestemmelse B2 Kulturminner og kulturmiljø (etter plan- og bygningslovens §11-9 nr. 7): *«SEFRAK-bygninger, andre verneverdige bygninger og annet kulturmiljø skal ved byggesaksbehandling og planbehandling gis en særskilt vurdering. Alle tiltak, unntatt vanlig vedlikehold, på bygninger fra før 1850 skal meldes kulturminnemyndighetene.»*

Hensynssone naturmiljø (H560) med retningslinjer som bl.a. ivaretar kulturminneverdier, dekker store deler av kommunens areal. Dette er områder som omfatter nasjonale villreinområder, seterområder og områder med særlige hensyn til friluftsliv og bevaring av natur- og kulturmiljø (jf. plan- og bygningslovens §11-8, punkt c). Retningslinjer for hensynssonen gir bl.a. restriksjoner gjeldende fritidsbebyggelse, og brakkebyen ved Nordre Geitryggen gruver ivaretas gjennom retningslinje (R14) som uttrykker at: *«Kommunen skal forelegge alle søknader om tiltak for kulturvernmyndigheter før det fattes vedtak.»*

Områder avsatte til arealformålet Landbruks-, Natur- og Friluftsområder i arealplan (LNF):

-LNF-A-områder: *«Innen dette området skal det tas spesielle hensyn til kulturlandskapet, vilt, jordbruk, skogbruk og friluftsliv. Områdene omfatter nasjonalt villreinområde, seterdalene og fjellområdene i kommunen.»*

-Bestemmelse til alle LNF-områder: *B13 Ny bebyggelse i særskilte kulturlandskap (plan- og bygningsloven*

§ 11-11, nr. 1:) «All ny bebyggelse, herunder tilbygg, skal i særskilte kulturlandskap være tilpasset det eksisterende bygningsmiljø med hensyn til plassering, størrelse, form, materialbruk og farger.»

- Retningslinje for alle LNF-områder: R6: «Spesielle og viktige kulturlandskapselementer bør bevares og skjøttes.»

REGULERINGSPLANER:

Flere områder med kulturminner ivaretas gjennom reguleringsplaner. To viktige er:

Reguleringsplan R9 for Folldal Verk (gjeldende fra 2011): En hensynssone som regulerer området til bevaring av kulturmiljø (etter plan- og bygningsloven § 12-6) er lagt over hele det regulerte området, med omfattende bestemmelser for bevaring av bygninger, anlegg og kulturlandskap. Det er utarbeidet en egen veileder for bevaring av bygningsmassen innen det regulerte området.

Reguleringsplan R11 Streitlien hyttefelt (gjeldende fra 2014): Her er en del av fangstanlegget med dyregraver som går gjennom Jehansdalen ivaretatt gjennom hensynssone 730, som båndlegger området etter lov om kulturminner.

BEGREP INNEN KULTURMINNEVERN

Kulturminne

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. (Definisjon ifølge kulturminneloven av 1978, §2)

Kulturmiljø

Med kulturmiljøer menes som regel områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Kulturmiljø kan også brukes som en samlende betegnelse for begrepene kulturminner, kulturmiljø og landskap.

Kulturlandskap

Kulturlandskap er landskap som helt eller delvis er blitt omformet fra den opprinnelige naturtilstand på grunn av menneskers virksomhet. I mange tilfeller gjenspeiler kulturlandskap en lang utviklingshistorie med kulturspor fra mange ulike epoker.

Nyere tids kulturminner

Med «nyere tids kulturminner» menes etterreformatoriske bygninger, anlegg og kirker (fra etter år 1537).

Autentisk

Autentisitet betyr ekthet eller opprinnelighet. En «autentisk bygning» betyr at den er uberørt eller lite endret.

Fredet kulturminne

En fredning er det sterkeste juridiske virkemiddelet for å sikre langsiktig vern av bevaringsverdige kulturminner og kulturmiljøer av nasjonal interesse. Fredning innebærer at inngrep/endringer på kulturminnet som går utover vanlig vedlikehold, må godkjennes av vedkommende myndighet etter kulturminneloven. Fredete kulturminner kan være vedtaksfredet eller automatisk fredet.

Regulert til bevaring/ Hensynssone bevaring/Bevaringsområder

Et område med et eller flere kulturminner av lokal/regional verdi, kan i kommunens arealplan reguleres til sone med særlige hensyn til bevaring av kulturmiljø, og retningslinjer knyttes til sonen. I reguleringsplaner kan det knyttes bestemmelser til «Hensynssone bevaring av kulturmiljø». «Hensynssone bevaring» har erstattet den tidligere bestemmelsen «Spesialområde bevaring», som var begrenset til verneverdige

bygningers eksteriør. Gjennom bestemmelser knyttet til «Hensynssone bevaring», kan man også regulere interiør og materialbruk.

Vernet kulturminne

Uttrykket er et samlingsbegrep. Et vernet kulturminne eller kulturmiljø kan være vernet med hjemmel i lov eller gjennom andre virkemidler, som f.eks. statlige verneplaner, kirkerundskriv, avtaler, listeføring eller tilskuddsordninger.

Verneverdig/ Bevaringsverdig kulturminne

Betegnelse verneverdig og bevaringsverdig betyr det samme. Et verneverdig eller bevaringsverdig kulturminne eller kulturmiljø har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er identifisert som verneverdig. Begrepene har ikke juridisk innhold.

Verneverdige kulturminner eller kulturmiljøer av nasjonal verdi kan fredes etter kulturminneloven. Vern av kulturminner og kulturmiljøer av regional eller lokal verdi, sikres normalt av kommunene ved hjelp av plan- og bygningsloven.

Listeført kulturminne/kulturmiljø

En annen måte å markere at et kulturminne eller kulturmiljø er verneverdige på, er listeføring. Det innebærer en oppføring på en liste over objekter eller miljøer som skal forvaltes på en nærmere definert måte, som for eksempel «NB!-registeret» (nasjonale interesser i by), «Listen over særlig verneverdige kirker» og «Gul liste» til Byantikvaren i Oslo.

Å listeføre et kulturminne innebærer ikke at det får juridisk vern, men markerer dets verdi, hvilket kan ha stor betydning for eksempel når kommunen skal treffe avgjørelse i sak om byggesøknad eller rivningssøknad. (Verdier kan ivaretas med henvisning til for eksempel PBL § 29-2 om visuelle kvaliteter, § 31-1 om bygninger med historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi og § 13-1 om midlertidig forbud mot tiltak.)

Både kulturminner som er formelt vernet (ved lov eller forskrift) og kulturminner uten formelt vern kan være listeførte.

Alle inngrep i slike kulturminner skal avklares med kommunen.

NB. Risiko for sammenblanding med begrepet «Listeførte kirker» som gir juridisk beskyttelse, se avsnittet «Beskrivelse av forskjellige vernestatuser».

Nye begreper fra 2020

Regjeringen innførte i og med den nye stortingsmeldingen i april 2020 begrepet «kulturmiljø» som samlebetegnelse. Samlebetegnelsen dekker begrepene «kulturminner, kulturmiljøer og landskap» og brukes når feltet omtales som helhet.

«Kulturmiljø» erstatter ikke bruken av begrepene «kulturminne», «kulturmiljø» eller «landskap» hver for seg, når det refereres til enkeltobjekter, områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng, eller landskap.

I tillegg til «kulturmiljø» innførtes også begrepene «kulturmiljøforvaltning» og «kulturmiljøpolitikk» når feltet som helhet omtales.

Beskrivelse av forskjellige vernestatuser/-begreper

(Her henvises det til lovbestemmelser i Kulturminneloven)

Automatisk fredet - Et automatisk fredet kulturminne er fredet direkte gjennom kulturminneloven, uten særskilt vedtak:

- alle arkeologiske kulturminner, bygninger og ruiner fra før 1537 (fra før reformasjonen) (§ 4 første ledd)
- erklært stående byggverk fra perioden 1537–1649 (§ 4 tredje ledd)
- samiske kulturminner eldre enn 100 år (§ 4 andre ledd)
- skipsfunn eldre enn 100 år (§ 14)

Sikringssone - Med til et automatisk fredet kulturminne, hører et område rundt dets synlige eller kjente ytterkant så langt det er nødvendig for å verne det mot tiltak. Området fastsettes særskilt av vedkommende myndighet etter loven. Inntil et område er særskilt avgrenset, omfatter det et fem meter bredt belte regnet fra kulturminnets synlige ytterkant. (§ 6)

Undersøkelsesplikt - Ved planlegging av offentlige og større private tiltak plikter den ansvarlige leder eller det ansvarlige forvaltningsorgan å undersøke om tiltaket vil virke inn på automatisk fredete kulturminner (§ 9)

Fjernet (aut.fredet) - Når automatisk fredete kulturminner er fjernet enten gjennom lovlige arkeologiske utgravinger eller gjennom ulovlige tiltak, får de statusen Fjernet (aut. fredet). Selv om kulturminnet er borte, er det viktig for både forvaltning og forskning å vite at det har vært kulturminner på stedet, derfor beholdes registreringen og kartmarkeringen.

Fullstendig fjernede kulturminner innebærer ingen restriksjoner for grunneier eller andre rettighetshavere.

Uavklart - Kulturminner med vernestatus uavklart betyr at videre undersøkelser er nødvendige for en endelig avklaring av vernestatus.

Alle inngrep i uavklarte kulturminner må avklares med regional kulturminneforvaltning.

Forskriftsfredet - Betegnelsen brukes om kulturminner som er fredet ved forskrift, ikke ved enkeltvedtak. Det er byggverk og anlegg i statlig eie (kulturminneloven § 22a) og kulturmiljøer (kulturminneloven § 20) som fredes ved forskrift. Forskriftsfredning innebærer normalt en forenklet prosedyre i forhold til fredning ved enkeltvedtak.

Alle inngrep i forskriftsfredete kulturminner krever dispensasjon fra Riksantikvaren (for byggverk og anlegg i statlig eie) eller regional kulturminneforvaltning (kulturmiljøer).

Vedtaksfredet - Et vedtaksfredet kulturminne fredes gjennom enkeltvedtak etter kulturminneloven eller svalbardmiljøloven. Vedtaksfredninger etter kulturminneloven kan omfatte alle faste kulturminner yngre enn 1537 og fartøy. Større løst inventar kan fredes sammen med byggverk eller anlegg.

Alle inngrep i vedtaksfredete kulturminner krever dispensasjon fra regional kulturminneforvaltning.

Ikke fredet - Kulturminnet har ikke noe formelt vern. Men når kulturminnet er registrert, er det en markering av at kulturminnet kan ha interesse for kulturminneforvaltningen. Kulturminnet kan også være vernet i medhold av plan- og bygningsloven.

Alle inngrep i slike kulturminner bør avklares med regional kulturminneforvaltning.

Fredningssak pågår – Kulturminnet er i en prosess med sikte på fredning.

Alle inngrep i slike kulturminner må avklares med kommunen/regional kulturminneforvaltning.

Midlertidig fredet - Midlertidig fredning kan vedtas hvis et kulturminne er truet og det er ønskelig å vurdere om kulturminnet kan være aktuelt for permanent fredning.

Alle inngrep i midlertidig fredete kulturminner krever dispensasjon fra regional kulturminneforvaltningsenhet.

Listeførte kirker - Kirker bygget før 1537 og erklært stående kirker fra 1527- 1650 er automatisk fredet. I tillegg er og et fåtall kirker vedtaksfredet. Alle de rundt 300 kirkene oppført mellom 1650 og 1850 betraktes som verneverdige og er derfor listeførte. Alle kirker bygget mellom 1650 og 1850 er listeførte. I tillegg er en rekke verneverdige kirker bygget etter 1850 også listeførte.

Alle inngrep i/endringer av listeførte kirker skal avklares med Riksantikvaren.

Opphevet fredning - Vedtaks- eller forskriftsfredete kulturminner hvor fredningen er blitt opphevet for eksempel fordi fredningsverdiene er bortfalt.

Alle inngrep i slike kulturminner bør avklares med kommunen/regional kulturminneforvaltning, da de fortsatt kan ha en verneverdi selv om fredningsverdien har gått tapt.

Verdensarv - Verdensarv er kulturarv og/eller naturarv som er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste. Verdensarvstedene utgjør en felles arv som er umistelig for hele menneskeheten, på tvers av landegrensene. For at verdensarven skal få formell beskyttelse, må den vedtas fredet eller vernet etter nasjonal lov.

Alle inngrep som gjelder enkeltobjekter i verdensarvområdet bør/skal avklares med regional forvaltning, avhengig av formell vernestatus. Om inngrepet gjelder verdensarvområdet som helhet må det avklares med Riksantikvaren.

Inngår i fredet kulturmiljø - Kulturminnet inngår i et fredet kulturmiljø. Kulturmiljøer er områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Med hjemmel i kulturminneloven § 20 kan man frede et kulturmiljø ut fra områdets totale kulturhistoriske verdi, uten at de enkelte elementene i miljøet er fredningsverdige i seg selv. Det kan fredes kulturmiljøer både i byer og tettsteder, i jordbrukslandskapet og i skog og utmark. En kulturmiljøfredning vedtas som forskrift.

Alle inngrep i fredete kulturmiljøer krever dispensasjon fra regional kulturminneforvaltning.

DATABASER /REGISTRE

Nyttige databaser/registre for kulturminnerelatert informasjon:

SEFRAK

SEFRAK står for "Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge". Dette er et landsdekkende register over eldre bygninger fra før 1900. I noen tilfeller er også bygg fra etter 1900 ført opp. Mange SEFRAK-registrerte bygninger har lokal eller regional verneverdi, men at en bygning er SEFRAK-registrert, betyr i seg selv ikke at det har noen form for formelt vern. SEFRAK-registeret er først og fremst et generelt kulturhistorisk register med verdi som lokalhistorisk kildemateriale. Registeret blir også brukt av

forvaltningen som et utgangspunkt for å finne verneverdige bygninger. I byggesaksbehandling skal bygg eldre enn 1850 gjennomgå en lokal vernevurdering i forbindelse med saksbehandlingen. SEFRAK-registrerte bygg som er fredet, skal behandles på lik linje med fredete bygninger som ikke er SEFRAK-registrerte.

I Kartverkets eiendomsregister «Matrikkelen» fins opplysninger om SEFRAK-bygningene. Gjennom «Se eiendom» finner man opplysningene som er registrert i matrikkelen:

<https://seeiendom.kartverket.no/>

Askeladden

Askeladden er Riksantikvarens offisielle database, og skal fungere som en oversikt over kulturminner og kulturmiljøer i Norge som er fredet etter kulturminneloven eller Svalbardmiljøloven, vernet etter plan- og bygningsloven, eller vurdert som verneverdige i en kommunal kulturminneplan.

Basen omfatter arkeologiske kulturminner som er automatisk fredet, kulturminner som krever videre undersøkelser før fredningsstatus kan fastsettes (uavklart vernestatus), nyere tids kulturminner som er vedtaksfredet, midlertidig fredet, vernet etter plan- og bygnings loven eller vurdert som verneverdige.

Askeladden inneholder ikke alle Norges kulturminner, men for at oversikten skal bli så komplett som mulig, er det viktig at så mange kulturminner og kulturmiljøer som mulig innen nevnte kategorier blir registrert.

Askeladden er et verktøy for kulturminneforvaltningen, og man må registrere seg i databasen for å få tilgang til den. Tilgang til databasen gis til ansatte innen sentral, regional og lokal kulturminneforvaltning, offentlig forvaltning, konsulenter, forskere og studenter. Andre som er interesserte i kulturminner kan benytte *kulturminnesøk.no*.

<https://askeladden.ra.no/>

Kulturminnesøk

Kulturminnesøk er åpent for publikum/alle. Det er en tjeneste fra Riksantikvaren, og driftes av en redaksjon. De fleste av Askeladdens registreringer finner man i Kulturminnesøk, men alt blir ikke lagt ut offentlig i Kulturminnesøks database. I Kulturminnesøk finner man et bredere spekter av kulturminner enn i Askeladden. Her kan hvem som helst bidra med informasjon, så her finner man (i Norge) tusentalls kulturminner i tillegg til de som er registrert i Askeladden.

<https://kulturminnesok.no/>

Miljøstatus

Gjennom Miljøstatus kart finner man offentlig miljøinformasjon med om lag 200 karttema fra mange dataleverandører. Her finnes detaljert informasjon om kulturminner, naturområder, og mye annet.

<https://miljoatlas.miljodirektoratet.no>

VERDIVURDERING AV KULTURMINNER

Kommunene er ansvarlige for å skaffe seg oversikt over alle kulturminner innenfor kommunegrensene, og vurdere deres verdi.

Verdisetting innebærer å finne fram til hvilke verdier vi tillegger eller tilskriver kulturminnet. Det er vanlig å organisere verdiene i tre kategorier:

- Kunnskapsverdier
- Opplevelsesverdier
- Bruksverdier

I tillegg til de nevnte verdiene er det en rekke andre forhold som spiller inn i verdisettingen, som alder og autenticitet, om kulturminnet er vanlig eller sjeldent, om det er representativt for en gruppe kulturminner etc.

Verdivekting innebærer å finne ut hvor store verdiene er; hvor mye kulturminnene betyr for oss. Vi må også vurdere om de verdimesig befinner seg på et lokalt, regionalt eller nasjonalt nivå. Denne vurderingen avgjør hvem som har forvaltningsansvar for kulturminnet. For å kunne avgjøre betydningen av dem brukes et sett med kriterier:

- ❖ Kulturminnet representerer faser med særlig betydning for historien.
- ❖ Kulturminnet er knyttet til virksomheter med særlig betydning for historien.
- ❖ Kulturminnet er knyttet til hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien.
- ❖ Kulturminnet er knyttet til personer med særlig betydning for historien.
- ❖ Kulturminnet er av særlig betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper).
- ❖ Kulturminnet har særlig arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi.
- ❖ Kulturminnet har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder.
- ❖ Kulturminnet har særlig betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping.
- ❖ Kulturminnets alder og type utløser juridiske virkemidler på nasjonalt plan, se kulturminneloven.

Den avsluttende vektingen innebærer en vurdering både av om kulturminnet eller kulturmiljøet oppfyller kriteriene, og hvor mye hvert kriterium teller.

ØKONOMISKE VIRKEMIDLER

Å verne et kulturminne fra forfall krever ressurser. For både private og offentlige aktører finnes muligheter for å søke om tilskudd til kulturarv-relaterte tiltak.

Ikke en gang fredning av et kulturminne er en garanti for at det blir tatt vare på. Det finnes gode støtteordninger for private eiere som tar initiativ til ivaretagelse, og kommunen som forvalter kan bidra med informasjon og hjelp til søknader.

Aktører med tilskuddsordninger

Riksantikvaren

Den som eier eller forvalter et kulturminne, kan søke om tilskudd til tiltak som istandsetting, sikring og skjøtsel.

<https://www.riksantikvaren.no/les-om/tilskudd/>

Innlandet fylkeskommune

Gjennom fylkeskommunen finns en rekke støtteordninger innom forskjellige områder:

<https://innlandetfylke.no/tjenester/sok-tilskudd/>

Landbruksdirektoratet

Den som eier eller leier en landbrukseiendom der det foregår tilskuddsberettiget jordbruksproduksjon kan søke om SMIL-midler. Det kan bl.a. gis tilskudd til gjennomføring av tiltak som gjennom skjøtsel, vedlikehold og istandsetting ivaretar natur- og kulturminneverdier i jordbrukets kulturlandskap.

[Tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket \(SMIL\) - Landbruksdirektoratet](#)

Norsk kulturminnefond

Norsk kulturminnefond er et statlig forvaltningsorgan, som både skal bidra til å bevare verneverdige og fredete kulturminner, og sikre at et mangfold av kulturminner og kulturmiljøer kan benyttes som grunnlag for framtidig opplevelse, kunnskap, utvikling og verdiskaping. Kulturminnefondet støtter tiltak på faste kulturminner, som f.eks. bygninger, båter, hageanlegg og kulturlandskap.

Private eiere og frivillige organisasjoner kan søke. Kulturminner som er tatt med i den kommunale kulturminneplanen prioriteres ved tildeling av midler.

Kulturminnefondet har løpende søknadsfrist på alle sine støtteordninger til bevaring av verneverdige kulturminner.

<http://kulturminnefondet.no/>

Norsk kulturarv:

«Ta et tak» er en aksjon som retter seg mot våningshus og driftsbygninger. Dette kan være verneverdig bebyggelse i byer og tettsteder eller bolighus i tilknytning til landbruk, fiske, reindrift eller jakt. <http://www.kulturarv.no/aksjoner/ta-et-tak-aksjonen>

Rydd et kulturminne tilbyr skoler, barnehager og idrettslag stipend for å rydde og gjøre det tilgjengelig omkring et kulturminne i sitt nærmiljø.

<http://kulturarv.no/aksjoner/rydd-et-kulturminne>

Sametinget:

Her kan man søke stipend og tilskudd som er med på å bevare og videreføre samisk kulturarv. Man kan få tilskudd til dokumentasjons-, formidlings- eller forvaltningsprosjekter.

<https://sametinget.no/stipend-og-tilskudd/>

Bygg og Bevar

Bygg og Bevar er et nettsted for eiere og forvaltere av gamle hus. Bygg og Bevar er et samarbeid mellom Klima- og miljødepartementet (KLD) og Byggenæringens Landsforening, og skal bidra til at eldre bygninger blir brukt, forvaltet, satt i stand og utviklet på en god måte.

Bygg og Bevars mandat avgrenses til å gjelde bygninger oppført før den store endringen i byggeteknikk og materialbruk som skjedde etter 1950.

<https://www.byggogbevar.no/pusse-opp/tilskudd/her-soeker-du-tilskudd>

Stiftelsen UNI

Stiftelsen UNI er en allmennyttig stiftelse som skal støtte tiltak som verner mennesker og fortidsminner. Dette gjelder særlig prosjekter som vanskelig lar seg finansiere gjennom andre kanaler.

<http://www.stiftelsen-uni.no/soknaden.html>

Kultur- og miljølegatet/Landbrukslegatet/ Utdanningslegatet i Norges Vel

Landbrukslegatet støtter tiltak som bidrar til nyskapende næringsutvikling i landbruket.

Utdanningslegatet støtter tiltak som bidrar til kompetanseheving med mål om nyskapende næringsutvikling innenfor naturbaserte næringer.

Kultur- og Miljølegatet støtter tiltak som bidrar til nyskapende næringsutvikling innenfor kultur, klima og miljø i naturbaserte næringer.

<https://www.norgesvel.no/>

Gjensidigestiftelsen

Gjensidigestiftelsen gir støtte til samfunnsnyttige formål innenfor områdene trygghet og helse.

<https://www.gjensidigestiftelsen.no/>

Major og advokat Eivind Eckbos legat

Eckbos Legat er en privat allmennyttig stiftelse. Legatet har ti satsingsområder, deriblant; norsk kunst, kulturliv og kulturvern.

<https://www.eckbos-legat.no/>

Legatsiden

Legatsiden.no har en omfattende oversikt over støtteordninger i Norge, og noen av disse gjelder tilskudd til kulturminnetiltak.

<http://legatsiden.no/>

4. KULTURMINNER OG VERDISKAPING

Vern av kulturarven har tradisjonelt vært begrunnet med historiske, kulturelle og sosiale hensyn, uten at verdiskaping har vært tillagt vekt. Kulturminnenes verdiskaping er et relativt nytt begrep som innefatter

både økonomiske, kulturelle, sosiale og miljømessige verdier relatert til bevaring og formidling av kulturminner og kulturmiljøer. Miljøverndepartementet lanserte i 2005 et verdiskapingsprogram, med det overordnede målet å medvirke til at kulturarven tas i bruk i samfunnsutviklingen. Riksantikvaren er ansvarlig for gjennomføringen av programmet.

Vern og bruk av kulturminner og kulturmiljøer bidrar til samfunnsøkonomisk nytte.

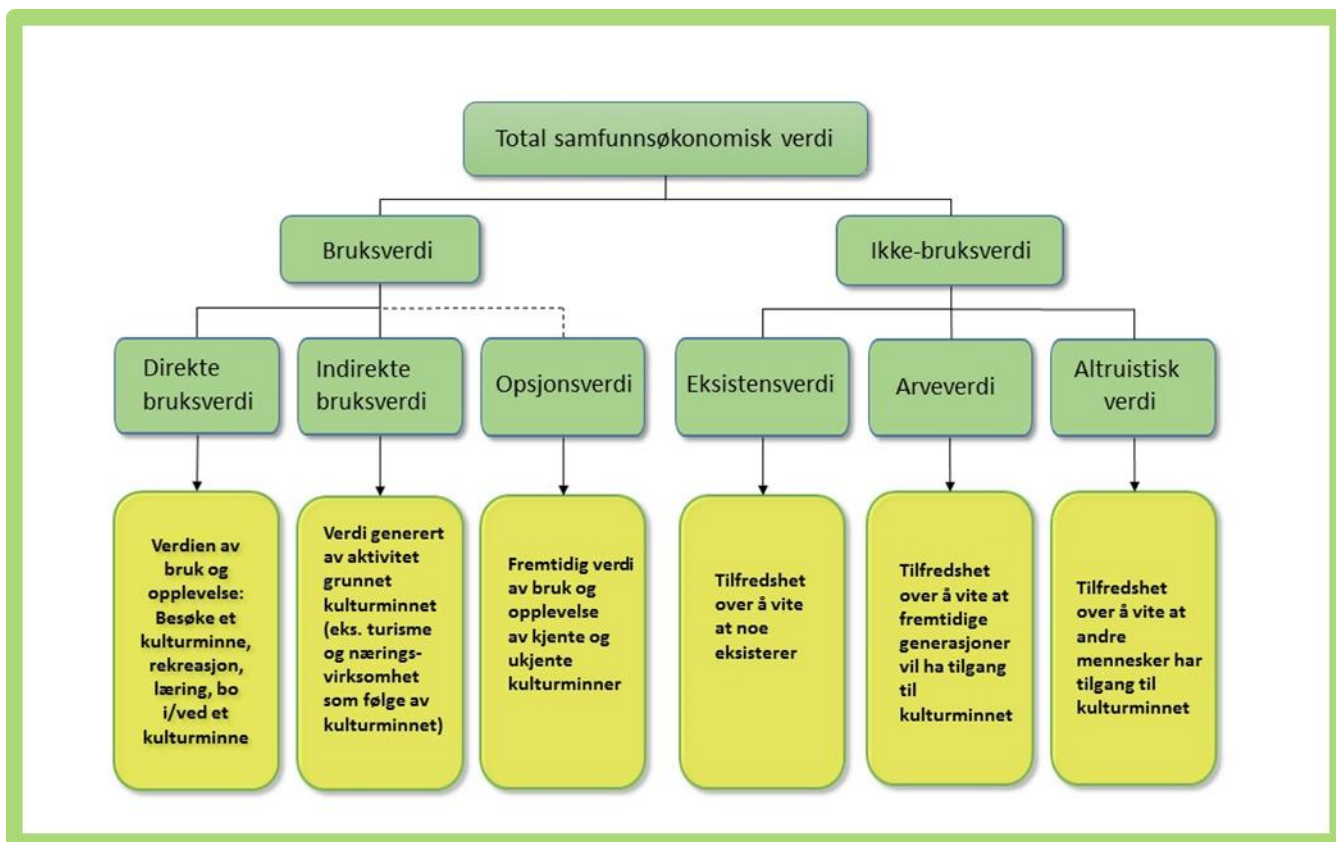
Samfunnsøkonomiske verdier

Å ta vare på kulturminner skaper verdier som har betydning for samfunnsøkonomien: For eksempel kan bruken av kulturminner gi opphav til kommersiell reiselivsaktivitet, ofte med betydelige regionale ringvirkninger. Kulturarven kan også påvirke befolkningens valg av bosted. Studier viser at det er økt betalingsvillighet for å bo i et kulturmiljø eller i nærheten av et kulturmiljø (*Rapport: Verdien av kulturarv, Menon Economics, 2017*). Befolkningens bostedsvalg har betydning for næringslivets lokaliseringvalg. Vern av kulturarven kan følgelig ha betydning for om, og hvordan, byer og tettsteder utvikler seg. Den kulturelle verdien kan styrke et steds identitet, og dermed attraksjonskraften for innbyggere og næringsvirksomhet. Den kulturelle verdien kan dermed være en drivkraft for økonomisk verdiskaping.

Sosial verdiskaping handler f.eks. om økt bevissthet om at kulturminner er en ressurs i lokalsamfunnet. Ved at kulturminner settes i stand og kunnskapen og bevisstheten om kulturminnenes verdi øker, øker også stolthet knyttet til stedet, og i mange tilfeller dugnadsviljen.

Måten kulturminnene forvaltes på, og den lokale planleggingen foregår på, kan ha stor betydning for hva de endelige effektene på den lokale økonomien blir.

I figur 1. gis eksempel på noen av de direkte og indirekte verdiene som vern og bruk av kulturminner kan gi oss.

Vern og bruk av kulturminner er av stor verdi for samfunnet. Kilder: NOU 2013:10, og rapporten VERDIEN AV KULTURARV, Menon Economics (2017). Tilpasset av Ylva Lindgren (2020).

Økonomisk verdiskaping

På oppdrag fra Riksantikvaren og Norsk Kulturminnefond ble rapporten «Utredning om økonomisk verdiskaping med grunnlag i kulturminner» utarbeidet (*Rambøll, 2012*). Der konkluderte man med at de viktigste forholdene for å fremme økonomisk verdiskaping med grunnlag i kulturminner og kulturmiljøer er:

- Kulturminner kan gi konkurransefordeler

Reiseliv er den bransje i hvilken man i størst grad har oppnådd økonomisk verdiskaping med grunnlag i kulturminner. Kundegruppen som søker unike opplevelser øker stadig, og det er her kulturminner og kulturarv medfører konkurransefortrinn.

- Nettverk

Potensialet for økonomisk verdiskaping med grunnlag i kulturminner og kulturmiljøer øker for virksomheter som inngår i nettverk:

- Ett enkelt kulturminne er ofte ikke interessant eller omfattende nok til å tiltrekke seg nødvendig volum av besøkende. Ved å inngå i et nettverk der man kan tilby opplevelser med grunnlag i flere kulturminner kan man sammen tiltrekke seg nok besøkende til å skape lønnsomhet.
- Ved å dele på investeringer i nødvendig markedsføring og infrastruktur, vil kostnaden for den enkelte virksomhet reduseres. Man vil også innen nettverket kunne gjennomføre flere investeringer, som igjen kan bidra til å øke kundegrunnlaget og inntjeningen.
- Innovasjonsevnen øker både gjennom felles produktutvikling, og ved å bruke teknologi på en ny måte, for eksempel ved å utvikle felles bookingløsninger.

- Profesjonalisering og markedsarbeid

For å lykkes med alle typer næringsutvikling, er det nødvendig å skaffe seg kunnskap om hvordan man starter og driver en virksomhet. En god start er å utvikle og videreutvikle en forretningsplan. Som grunnlag for forretningsplanen bør det også gjennomføres en grunnleggende markedsanalyse for å undersøke om tilbudt tjeneste eller produkt faktisk er etterspurt i markedet.

- Fellesgoder som kan gi grunnlag for næringsutvikling

For produkter og tjenester med grunnlag i kulturminner, er det viktig at det kultur- og naturmiljøet kulturminnet er en del av, er vedlikeholdt og godt skjøttet. Om ikke vil konkurransefordelene nevnt over forsvinne. Det vil f.eks. være vanskelig å drive seterturisme dersom seterlandskapet ikke er vedlikeholdt.

- Samordning av virkemiddelapparatet

Det kan oppfattes som ressurskrevende å søke om tilskudd fra de ulike tilskuddsordningene. I verste fall medfører dette at private eiere gir opp og enten lar sitt kulturminne stå ubrukt og forfalle, eller at det rives og bygges nytt. Bedre samordning vil på den andre siden bidra til økt økonomisk verdiskaping.

De fire verdiskapingsparameterne; miljømessig, kulturell, sosial og økonomisk verdiskaping må ses i sammenheng, da de er gjensidig avhengige av hverandre.

5. BEVARING AV KULTURMINNER – UTFORDRINGER I FOLLDAL

Kulturlandskapet forandres

De åpne kulturlandskapene i Folldal har gjennom tidene blitt formet av beitende dyr, jordbruk m.m. I og med bl.a. færre beitedyr, gror landskapet sakte igjen.

Gjengroing er en trussel mot kulturminner i utmark(, som gamle ferdselsveier, dyregraver, spor etter kullmiler og vanningsgrøfter etc.).

Nye måter å drive seter- og gardsbruk på, stiller nye krav til bl.a. driftsbygninger. Mange av de bygningene som ikke lenger er i drift, står til forfall. Krav om større gårder, gir færre gårder og setre i drift, hvilket medfører økt gjengroing samt forfall av verneverdige bygg og andre kulturminner. Også færre gårder med geit øker problemet med gjengroing, da geiten i større grad enn andre beitedyr spiser busker og trær.

Klimaforandringene med økt temperatur og nedbør medfører også økt gjengroing.

Her kan f.eks. SMIL-midler gjøre en forskjell, i de tilfeller det finnes vilje til å ta vare på kulturlandskap og -bygg, men økonomiske forutsetninger begrenser.

Slitasje

Kulturminner som blir populære besøksmål utsettes for betydelig slitasje. Det er derfor viktig å tilrettelegge slik at kulturminnet kan oppleves uten at det utsettes for negativ påvirkning.

Kunnskapstap

Mye av kunnskapen om tidligere tider, håndverk, tradisjoner, plasser, beretninger etc. går tapt når tidene og levemåtene forandres, og generasjoner skiftes ut. Det er derfor viktig å dokumentere fysiske og immaterielle kulturminner og -tradisjoner, mens noen ennå innehar kunnskapen.

Databasen «Kulturminnesøk» kan brukes som en felles dokumentasjons- og informasjonsplattform for fysiske kulturminner i kommunen, da den er åpen for privatpersoner som både kan legge inn og innhente informasjon.

Kunnskaper om gamle tradisjoner, teknikker etc. kan holdes ved liv f.eks. gjennom å brukes i opplærings-/næringssammenheng; gjennom skolen /utvikling av kurs- og reiselivsvirksomhet etc.

Økonomiske begrensninger

De økonomiske forutsetningene setter ofte grenser for muligheten til bevaring av kulturminner.

Kulturminner må sees på som ressurser som gir muligheter til verdiskapning. Å satse på bevaring og formidling av kulturminner, er en langsiktig investering.

Det er viktig å oppmuntre og støtte de som er villige til å gjøre en dugnadsinnsats for bevaring av våre felles kulturminner.

Det finns en rekke muligheter for å få økonomiske tilskudd til ivaretagelse og formidling av kulturminner. Her kan koordinering mellom ressurser og behov (informasjon og hjelp til søknader) være en del av løsningen.

Klimaforandring og kulturminner

Klimaendringene vil skape nye utfordringer. Fremtiden byr med stor sannsynlighet på mer ekstremvær, med kraftige stormer og skybrudd, hetebølger og tørke. Økte temperaturer og mer nedbør kan medføre økt fare for flom og skred, med risiko for rasering av kulturminner som følge. I Folldal kan det særlig være aktuelt med vind- og brannsikringstiltak.

En annen konsekvens av klimaforandringene er økt biologisk aktivitet, som i tillegg til å påskynde gjengroing, gjør at bygninger lettere angripes av råte og skadedyr. Raskere nedbrytningsprosesser medfører økt risiko for at arkeologiske kulturminner kan gå tapt.

Klimatilpasning innebærer både å arbeide forebyggende for å redusere negativ miljøpåvirkning, og å gjøre tiltak for å minke klimaforandringenes skadevirkninger. Å ta i bruk eksisterende bygninger er som regel mer skånsomt for miljøet enn å bygge nytt. Vern gjennom bruk; gjerne med nye funksjoner i eldre bygg, bidrar til mindre miljøbelastning.

Miljøhensyn kontra kulturminnehensyn

Sporene etter bergverksdriften er grunnlaget for Folldals viktigste kulturminne og besøksmål. Men de har også medført miljøproblemer som må løses. Avrenningen fra det sentrale gruveområdet inneholder store mengder tungmetaller. Avrenningsvannet inneholdende bl.a. kobber, sink og jern går per i dag urensset ut i elva Folla, og problemet er omfattende.

Det finnes en risiko for at tiltak for å forbedre miljøsituasjonen vil forringe kulturminnet Folldal gruver. Bergveltene som ligger i dagen i det øvre gruveområdet (ved Gammelgruven), og i det nedre (der Sagveien møter Folldalsveien og den nedre smeltehytta lå), er blant de eldste spor etter gruvedrift i Folldal. Et eventuelt tiltak som overdekning av disse, vil være et kraftig og irreversibelt inngrep i kulturminnet.

Ansaret for å finne en løsning ligger hos Nærings- og fiskeridepartementet (NFD). Hensynet til kulturminnet Folldal Gruver bør veie tungt, når man utreder mulige løsninger.

6. MÅLSETTNINGER OG STRATEGIER FOR KULTURMINNEFORVALTNINGEN I FOLLDAL KOMMUNE

Hovedmål:

- Sikre at de mest verdifulle kulturminnene i Folldal kommune bevares for samtiden og fremtiden.
- Bruke våre kulturminner som kilder til opplevelser, kunnskap, utvikling og verdiskapning.
- Forvalte Folldals kulturminner på en langsiktig holdbar måte.

Strategier/Delmål:

- Innarbeide hensyn til kulturminner i kommunens planverk.
- Etablere gode rutiner for behandling av saker som berører kulturminner og -miljøer.
- Stimulere private eiere av kulturminner til ivaretaking gjennom veiledning om økonomiske støtteordninger.
- Etablere rutiner for vedlikehold og skjøtsel av utvalgte kulturminner der kommunen har vedlikeholdsansvar.
- Formidle informasjon om utvalgte kulturminner til kommunens innbyggere og besøkende.
- Initiere og støtte videre dokumentasjon av både fysiske og immaterielle kulturminner.
- Arbeide for etablering av et regionalt bygningsvernssenter i Folldal.
- Bruke kulturminner som resurs i næringsutvikling og stedsutvikling.
- Øke samarbeid mellom bl.a. kulturkontor/kulturminneansvarlig og skole, kulturskole, bibliotek, plan, bygg og næring.
- Arbeide for økt samarbeid mellom kommunens enheter og frivilligheten på temaet kulturminner.
- Arbeide for økt formidling av kulturminner gjennom å:
 - Tilrettelegge for besøkende ved utvalgte kulturminner.
 - Markere Kulturminnedagen årlig.
 - Promotere bruk av Kulturminnesøk.
 - Arbeide kreativt for økt formidling av kulturminner og lokalhistorie.

7. KUNNSKAPSGRUNNLAGET

Bygdebøkene er viktige kilder til Follalds kulturhistorie. Den første bygdeboka ble utgitt i 1920: «Foldalen» av Ivar Sæter. Basert på den første bygdeboka, skrev Ivar A. Streitlien om historie, gardar og slekter i en mer omfattende bygdebok, som ble utgitt flere bind, fra 1972. Bøkene om «gard og ætt» har blitt revidert av Arild Alander, og gitt ut på ny i begynnelsen av 2000-tallet. Follidal Verks historie er skrevet av Bjørn Bekkelund, Stig Johan Kalvatn, Bente Rønning Sægrov og Kari Indseth, gjennom bidrag fra en rekke personer. «Follalds Verks historie ca. 1745-1993» ble utgitt som bygdebok bind nr. 4 i 1998. I tillegg til bygdebøkene finnes mye annen lokalhistorisk litteratur, årbøker m.m., som er nyttige kilder til kunnskap.

Lokalhistoriske bilder gir mye informasjon. Mange bilder er tilgjengelige gjennom DigitaltMuseum:

<https://digitaltmuseum.no/>

Mange av Folldals kulturminner har vært kartlagt gjennom dugnadsarbeid utført av frivillige gjennom mange år. Her bør læreren Kåre Kirkvolds registreringer nevnes som fremste eksempel, da han i samarbeid med andre kartlade nesten tusen dyregraver, i tillegg til andre kulturminner i utmark som jernvinneanlegg og spor etter kullmiler og tjæremiler. Bjørn Wegge som var fjelloppsynsmann i Folldal i mange år, har også gjort omfattende registreringer av både løse og faste kulturminner. Flere frivillige har gjort omfattende registrerings- og dokumentasjonsarbeid.

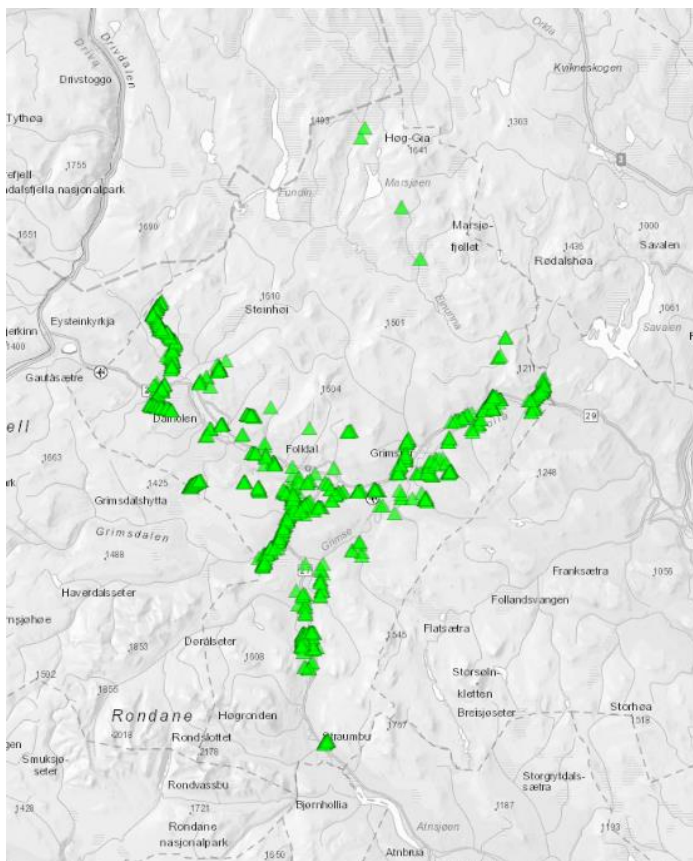
En oversikt over registreringer av fysiske kulturminner i Folldal er påbegynt, og kan eventuelt legges ved kulturminneplanen ved en revidering.

8. FREDETE KULTURMINNER I FOLLDAL

I Folldal kommune finnes *(per jan. 2022)* nærmere 1100 registrerte kulturminner som er **automatisk fredet** (etter Lov om kulturminner fra 1978). De fleste er fangstgroper, men det finns også lokaliteter med spor av jern-, kull-, og tjærefremstilling, gravrøyser og annet. Hvis man inkluderer kulturminner med statusen «uavklart», kommer antallet opp i over 1200. Alle inngrep i uavklarte og automatisk fredete kulturminner må avklares med regional kulturminneforvaltning. I kapittelet «Arkeologiske kulturminner» finns mer informasjon om automatisk fredete kulturminner.

16 stående bygninger i Folldal er **vedtaksfredet** etter kulturminneloven. Disse er beskrevet i kapittelet «Bygninger og bygningsmiljøer». (Se vedlegg nr.1)

Lokaliteter for automatisk fredete og uavklarte kulturminner i Folldal kommune. Kilde: Askeladden

9. UTVALGTE KULTURMINNER I FOLLDAL

BAKGRUNN FOR UTVALGET AV KULTURMINNENE I PLANEN

Folldals brokete historie har gitt kulturminner av en rekke forskjellige slag, fra ulike tidsepoker. Derfor er det å ta vare på et mangfold av kulturminner viktig for å ta vare på det som er stedstypisk for Folldal.

Noen kulturminnekategorier gis større rom/vekt i planen enn andre. Med utgangspunkt i Folldals historie og særpreg, er disse kategoriene av kulturminner vurdert som de mest betydningsfulle: Kulturminner knyttet til bergverksdrift, landbruksrelaterte minner/setermiljøer og kulturlandskap, samt kulturminner knyttet til den lange tradisjonen for jakt og fangst i Folldal.

Kulturminnene i planen er verdivurdert og valgt ut på bakgrunn av forskjellige kriterier: som representativt for en kategori, eller som unikt; minne av en spesiell hendelse, spesiell byggestil etc. Blant andre kriterier kan nevnes autentisitet og tilgjengelighet/potensiale for formidling. Når det gjelder bergverkshistorien, har ambisjonen vært å få med alle de forskjellige lokalitetene som gjennom tidene har hatt betydning for gruvedriften, og som ligger innenfor kommunens geografiske grenser.

Prosessen med å velge ut kulturminner er blitt gjort i samarbeid med frivillige personer med stor kunnskap om lokalhistorie. Det finnes ingen fasit på hvilke kulturminner som skal inngå i kulturminneplanen: Det er opp til kommunen(s innbyggere) å definere hvilke kulturminner som er verneverdige.

I tillegg til de utvalgte kulturminnene i planen, er en mer omfattende liste over fysiske kulturminner i kommunen under utarbeiding. Tanken er at denne listen skal fungere som en oversikt, og kompletteres ved hjelp av engasjerte innbyggere/frivillige. Listen blir da et godt utgangspunkt ved revidering av kulturminneplanen.

OVERSIKT OVER UTVALGTE KULTURMINNER

Her følger en liste over de utvalgte verneverdige kulturminnene i Folldal kommune. Mer informasjon om hvert kulturminne finnes i **Vedlegg nr. 1**. Vedlegget med beskrivelse av kulturminnene er en del av kulturminneplanen, men er lagt i et eget dokument da formidlingsdelen er omfattende. «Folldals historie i korte trekk» introduserer kulturminnene i vedlegget.

1. ARKEOLOGISKE KULTURMINNER

1.1. Vondjordshaugen/ Underjordshaugen

1.2. Grimsrøysa

1.3. Måssårya gravhauger

1.4. Gravfunnet ved Lonasætervegen

2. TEKNISK/INDUSTRIELLE KULTURMINNER

– Kulturminner relaterte til bergverksdrift i Folldal

2.1. Hovedområdet med Gammelgruva /Hovedanlegget

2.2. Nedre smeltehytte og industriområde

2.3. Malmveier

2.4. Ingeniørboliger og garasje i «Egne Hjem»

2.5. Veien «Egne Hjem»

2.6. «Gruvemuseet»

2.7. Brakkebyen ved Nordre Geitryggen

2.8. Søndre Geitryggen

2.9. Sjakttårnet ved Grimsdalsgruva

2.10. Nygruva

2.11. Pukkverket «Monsens minde» i Sagbekkdalen

2.12. Taubanestrekning og kvilebrakke ved Sagbekken taubanestasjon

3. ANDRE KULTURMINNER KNYTTET TIL FREMSTILLING OG PRODUKSJON

3.1. Jernvinna

3.2. «Kolbotner»

3.3. Tjærehjell (Tjurrusjell)

3.4. Vassaga i Mellomsbekken

3.5. Klebersteinsbrudd i Reinslia

4. KULTURMINNER KNYTTET TIL JAKT OG FANGST

4.1. Fangstgropanlegg i Jehansdalen

4.2. Fangstgropanlegg i Grimsdalen

4.3. Falkefangstanlegg ved Fundhøi/Fonnhøa

5. LANDBRUKETS KULTURMINNER

5.1. Ryen Øvre

5.2. Slåengårdene: Søndre Slåen og Nordre Slåen

5.3. Klemetplassen

5.4. Einunndalen (kulturmiljø)

5.5. Løpestreng/taubane med kubb fra Fallsetra

5.6. Bekkekværnen i Kvita ved Borkhus

5.7. Måssåbu: Talleråsmåssåhuset

5.8. Kvilebu med stall i Einunndalen: Klemetbua

5.9. Vannveite (vassveite) ved Nysætran

5.10. Potettrøer

6. KULTURMINNER KNYTTET TIL SAMFERDSEL

6.1. «Byveien»

6.2. Gamle Atndalsvegen

6.3. Gamle Folldalsveien, Nedre Folldal

6.4. Gamle Folldalsveien, Øvre Folldal

6.5. Gamle Grimsa bru

6.6. Klemetbrua i Einunndalen

6.7. Dølliabrua i Einunndalen

6.8. Fonnhøvegen

6.9. Ryfetten bru

6.10. BP-stasjonen i Grimsbu

7. BYGNINGER OG BYGNINGSMILJØER

7.1. Folldal Bygdetun: Uppigard-Streitlien Folldal Bygdetun: Uppigard-Streitlien

7.2. Diktarstua «Egg»

7.3. Hovedbygning og stabbur på Krokhaugen

7.4. Barfrøstuen på Krokhaug

7.5. Tingloftet

7.6. Follvang (Gamle herredshuset)

7.7. Gamle Samvirkelaget

7.8. Folldal meieri (Gammelmeieriet)

7.9. «Knutsen-huset» (Knutshaug)

7.10. Hytta på Storvollen

7.11. Gamle Ryeng skole

7.12. Husom skole

7.13. Slåen skole

7.14. Grimsbu skole

7.15. Eriksrud skole (Atndalen søndre skole)

7.16. Grimshallen

7.17. Gamle Fjellheim

7.18. Vårtun

7.19. Rondeslottet

7.20. Rondaheim

8. KIRKEBYGG

8.1. Folldal kirke

8.2. Dalen kyrkje

8.3. Egnund kapell

9. KRIGSMINNER

9.1. Minneplassen ved Einunna bru

9.2. Flystyrt ved Storkollen

10. SPOR ETTER ETNISCHE MINORITETER

Samisk kultur:

10.1. Minnetavle ved Norssætra

Reisendefolk:

10.2. «Fantholo»

11. ØVRIGE KULTURMINNER I FOLLDAL KOMMUNE

11.1. Minnestøtte over «første folldøl» Torkjell Barfrost

11.2. Astrupstøtta

11.3. Ragnhildstøtta

11.4. Syngjarsteinen

11. HANDLINGSDEL

I handlingsdelen konkretiseres kulturminneplanen.

Handlingsplanen, som er bindende, skal være en aktuell oversikt over tiltak som skal gjennomføres. Folldals handlingsplan skal revideres hvert fjerde år, i kommunestyreperioden.

Handlingsplanen er vedlagt som et eget dokument:

Handlingsplan for 2022-2025: Vedlegg nr. 2.

Vedlagt er også forslag til hvordan kulturminneverdiene kan ivaretas gjennom det kommunale planverket:

Forslag til forankring i det kommunale planverket: Vedlegg.nr.3

Her følger en beskrivelse av de tiltakene som er prioritert i den første handlingsplanen (2022-2025), og forslag på tiltak som får en senere prioritering.

PRIORITERTE TILTAK FOR KULTURMINNER 2022-2025

I den første handlingsplanen for kulturminner i Folldal kommune, foreslås bl.a. tiltak for oppfølging av planforslaget (registrering etc.), ivaretagelse og formidling av utvalgte kulturminner, etablering av gode rutiner i saker som berører kulturminner og kulturmiljøer, videre arbeid med dokumentasjon av kulturminner, utredning for eventuell etablering av et bygningsvernssenter i Folldal, og tiltak for å bruke kulturarven som ressurs for lokal utvikling.

Dette er de tiltak som prioriteres i perioden 2022-2025:

1. OPPFØLGING/FORANKRING AV KULTURMINNEPLANEN

- 1.1. **Registrering av utvalgte kulturminner**- Kulturminner som er utvalgte i kulturminneplanen skal registreres i databasen Askeladden. (Dette er en obligatorisk del av arbeidet med kulturminneplaner i kommunene.)
- 1.2. **Forankring av kulturminneinteresser i øvrig planverk**
 - Mål og strategier for kulturminneforvaltningen innarbeides i kommuneplanens samfunnsdel i og med revidering av denne(2022-2023).
 - Nye bestemmelser innarbeides i kommuneplanens arealdel ved neste revidering av denne.
 - Kulturminneinteresser innarbeides i øvrig planverk ved planrevideringer.
- 1.3. **Revidering av handlingsplanen:**
 - Revidere handlingsplanen for kulturminner hvert fjerde år, i kommunestyreperioden.
 - Holde kulturminneplanen aktuell ved hjelp av medvirkning fra kommunens innbyggere: Involvere frivillige i forkant av revideringen, f.eks. gjennom Kulturvernrådet.

2. BEVARING/FORVALTNING

- 2.1. **Foreslå fredning**
 - Foreslå fredning av falkefangeranlegget på Fundhøi (Fonnhøa).
- 2.2. **Vedlikehold ved utvalgte kulturminner**
 - Organisere/Utføre prekært vedlikehold ved de utvalgte kommunalt eide kulturminner der kommunen er ansvarlig for vedlikehold. (Ev. organisere samarbeid med frivillige.)
 - Utføre sikringstiltak mht. til vind-/brannsikring ved prioriterte kulturminner.
- 2.3. **Tiltak ved Streitliens fangst-/formidlingsanlegg**
 - Organisere restaurering modellen over fangstanlegget ved Streitlien. Modellen har fuktskader.
- 2.4. **Stimulere til ivaretaking: Veilede private eiere av kulturminner**
 - Gi kunnskapsveiledning: Informere om kulturminneverdier og muligheter.
 - Informere om tilskuddsordninger.

3. DOKUMENTASJON

3.1. Bruke Kulturminnesøk som felles database

- Bruke Kulturminnesøk som felles database for fysiske kulturminner. Databasen er åpen for alle, så her kan frivillige bidra med sin kunnskap. Oppfordre frivillige til å legge inn informasjon i Kulturminnesøk. *(Dokumentasjons- og formidlingstiltak)*

3.2. Initiere prosjekt for kompletterende kunnskapsinnhenting/dokumentasjon.

- Initiere/støtte prosjekt for videre kunnskapsinnhenting / registrering/ dokumentering av fysiske kulturminner. Gjennomføring av prosjekt er avhengig av eventuelle eksterne midler.

Aktuelle prosjekter kan være:

- A. Registrere fangstgroper der kartleggingen er ufullstendig, bl.a. i Setaldalen, vest for Leirsvean og i Mjovassdalen. I Setaldalen skal det også finnes uregistrerte spor etter en boplass.
Registrere kulturminnespor i utmark etter Kåre Kirkvolds kartmateriale. Kompletteringene registreres i databasen Askeladden.
- B. Kartfeste de gamle malmveiene ut fra gruveområdet. Veiene bør legges inn i Askeladden.
- C. Se på mulighetene for å få kartlagt spor etter samisk kultur i Folldal, i samarbeid med Sametinget/Innlandet fylkeskommune.

(Avklare ansvarsfordeling for nye registreringer med fylkeskommunen/Sametinget. Samarbeide med frivillige.)

3.3. Initiere prosjekt: Vitnemål fra gruvearbeidere med familier

- Initiere arbeid med innsamling av ytterligere vitnemål fra gruvearbeidere med familier ved Folldal verk. Intervjue både arbeiderne og deres koner/barn om arbeidet og livet i gruvearbeiderfamilien. (Ta lydopptak for seinere bearbeiding av materialet.)

(Samarbeide med regionmuseet (Musea i Nord-Østerdalen), SFG og historielag/ frivillige.)

3.4. Opprette rutiner for håndtering av historisk materiale

- Opprette gode rutiner for håndtering av historiske gjenstander og arkivalia; for vurdering, mottak og videresending. *(Samarbeide med regionmuseet (Musea i Nord-Østerdalen).)*

4. FORMIDLING

4.1. Formidling av de utvalgte kulturminnene:

- Tilgjengeliggjøre informasjon om de utvalgte kulturminnene digitalt. *(Historiedel, allmenn informasjon om utvalgte kulturminner og oversiktskart).*
- Tilgjengeliggjøre denne for kommunens innbyggere digitalt og i papirform.

4.2. Tilrettelegging ved utvalgte kulturminner:

- Vurdere tilrettelegging for besøkende ved de utvalgte kulturminner som er egnet for offentlig formidling. *(Informasjonstavler/ kart/ universell utforming/ parkering/ benker etc.)*

4.3. Markere Kulturminnedagen:

- Gjennomføre en årlig markering av Kulturminnedagen, i samarbeid med lag og foreninger.
- Engasjere skolen, barnehagen og ev. frivillige i samband med Kulturminnedagen.

4.4. Skoleprosjekter

- Initiere prosjekter i skole/kulturskole/barnehage knyttet til lokale kulturminner/lokalhistorie.
- Arbeide for økt samarbeid mellom skole/kulturskole/barnehage og frivillige organisasjoner/lag og foreninger, særlig i forkant av den årlige Kulturminnedagen.

5. NÆRINGSUTVIKLING BASERT PÅ KULTURARV

Økt satsning på kulturarv som ressurs kan bidra til positiv utvikling for lokalsamfunnet: Øke samarbeidet mellom kultur og næring.

5.1. Se på mulighetene for etablering av et kunnskapssenter for kulturmiljø og bygningsvern i Folldal

- Utrede og beskrive eksisterende behov innen området kulturmiljø og bygningsvern i kommunen og regionen.
- Utarbeide en beskrivelse over organisering for videre arbeid med kunnskapssenteret.
- Ev. også se på muligheter for lokal næringsutvikling innen kulturmiljø og bygningsvern.
(Samarbeide med Folldal Gruver, kommunene i Fjellregionen og Innlandet fylkeskommune.)

5.2. Utvikle Folldal som besøksdestinasjon basert på lokal kulturarv

- Arbeide for å utvikle Folldal som besøksdestinasjon basert på lokal kulturarv.
(Samarbeide med Folldal Gruver m.fl. aktører.)
- Arbeide for økt samarbeid mellom lokale næringsaktører for økt verdiskaping

TILTAK SOM FÅR EN SEINERE PRIORITERING

Tiltak som ikke prioriteres i den første handlingsplanen, men som kan være aktuelle å inkludere ved revidering av handlingsplanen:

- **Kulturstier**

- Befare og organisere oppdatering av eksisterende kulturstier/skilt.
- Vurdere/ ev. utforme, ny kultursti som inkluderer utvalgte kulturminner.
(Samarbeide med aktuelle aktører og frivillige, f.eks. turistsenter/ turlag /historielag.)

- **Datering av fangstsystem**

- Se på finansierings-/gjennomføringsmuligheter for C-14-datering av fangstanlegg i Folldal, som kan gi oss kunnskaper om når fangstgropene var i bruk. Aktuelt kan være:
 - A. Datering av fangstgropen som inngår i det store systemet mellom Veslekringla – Streitlien – Knutshø.
 - B. Datering av fangstgropen ved Håvardskollen i Setaldalen.
 - C. Datering av fangstgropen ved Gruvlie i Grimsdalen.
(Samarbeide med Innlandet fylkeskommune og universitetsmuseum.)

- **Lage en oversikt over den lokalhistoriske kunnskapsbasen**

- Komplettere en påbegynt oversikt over hvilke av Folldals fysiske- og immaterielle kulturminner som er registrerte/dokumenterte, og på hvilke områder det er behov for komplettering.

- **Utføre tilstandsvurderinger**

- Utføre tilstandsvurderinger, utarbeide beskrivelser og tiltaksforslag for de utvalgte kommunalt eide kulturminner som ikke er omfattet av avtalen med Anno. Vurdere samtidig sårbarhet/tiltak i forhold til faktorer som brannfare, flomfare og sterk vind.
(Organisere gjerne samarbeid med frivillige om tilstandsvurderinger.)

- **Utarbeide skjøtselsplaner**

- Utarbeide skjøtselsplaner for prioriterte kulturminner.

- **Utarbeide en sikringsplan**

- Utarbeide en enkel plan for sikring av kulturminner mot påvirkning av bl.a. tyveri, brann, stormer, flom, gjengroing og andre følger av klimaforandringer.

- **Komplettering av kulturminneregistreringer**

Komplettering av kulturminneregistreringer i Askeladden:

- Oppdatere/Komplettere eksisterende registreringer i Askeladden (f.eks. jernvinneanlegg: spesifisere om det er Evenstadtype eller annen type.)
 - Komplettere og kvalitetssjekke kartfestingen av fangstgroper og andre spor i utmark.

(Samarbeide med fylkeskommunens kulturarvavdeling.)

- **Initiere prosjekt for kompletterende kunnskapsinnhenting/dokumentasjon, f.eks.:**

- Registrere fysiske kulturminner som ikke er blitt registrert tidligere, f.eks. bombekratre og spor av skjerping etc.
 - Utarbeide kart over gamle ferdselsårer/stier.
 - Initiere arbeid med kompletterende dokumentasjon av immaterielle kulturminner i Folldal kommune.

- **Formidling av kulturarv**

- Arbeide videre med nye måter å formidle kulturminner/lokalhistorie på: Teater, AR-teknikk, sosiale medier etc.

11. VEDLEGG

1. Utvalgte kulturminner i Folldal kommune
2. Handlingsplan 2022-2025
3. Forslag til forankring i det kommunale planverket
4. Kilder

